

Heidi Ala-Aho

E-aineistojen teknologia

Kyselytutkimus Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjaston asiakkaille

Opinnäytetyö

Syksy 2015

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma

Tekijä: Heidi Ala-Aho

Työn nimi: E-aineistojen teknologia: Kyselytutkimus Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjaston asiakkaille

Ohjaaja: Ari Haasio

Vuosi: 2015

Sivumäärä: 51

Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kahden yleisen (eli kunnallisen) kirjaston eli Kauhavan- ja Lapuan kaupunginkirjastojen asiakkaiden mielipiteitä e-aineistoista, erityisesti e-kirjoista. Vastaavasti pyrittiin vapaavalintaisilla kysymyksillä saamaan vastauksia e-aineistojen käyttämättömyyteen. Samaan aikaan haastateltiin myös asiantuntijaa eli tässä tapauksessa Lapuan kaupunginkirjaston kirjastonhoitajaa, jolloin saatiin e-aineistojen pohjalta lisää tietoa sekä näkökulmaa.

Tutkimusmenetelminä käytettiin pääpainoisesti kvantitatiivista eli määrällistä menetelmää ja kvalitatiivista eli laadullista menetelmää tutkimuksen taustana. Tämän menetelmän käyttö mahdollisti sen, että kyselyn taustalla oli haastateltavan ajan-kohtainen tietämys e-aineistoista.

Kysely oli avoinna kyseisten kirjastojen asiakkaille 18.5–10.7.2015, jolloin vastauksia saatiin tasan 100. Kauhavalaisia vastaajia oli yhteensä 48 ja lapualaisia sama määrä, eli 48 vastaajaa. Kysely oli vastattavissa kyseisten kirjastojen tiloissa sekä Facebook-sivuilla kuin myös Kauhavan kaupunginkirjaston verkkosivujen Uutiset-osuudessa.

Kyselyyn vastanneista hieman yli puolet piti e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa, etenkin kirjaston kehityksen puolesta. Mahdollisuudet aineistojen lukemiseen näyttäisi olevan suurimmalla osalla vastaajista, koska e-aineistojen lukeminen onnistuu niin tietokoneella, tabletilla, älypuhelimella kuin lukulaitteellakin. Vastaajat haluavat kirjastojen pysyvän kehityksessä mukana monipuolisina ja nykyaikaisina.

Avainsanat: e-kirjat, kirjastot, kyselytutkimus, tiedostomuodot

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author: Heidi Ala-Aho

Title of thesis: E-materials technology: A survey for Kauhava and Lapua libraries customers

Supervisor: Ari Haasio

Year: 2015

Number of pages: 51

Number of appendices: 1

The purpose of this study was to investigate the opinions of the customers of two public (i.e., municipal) libraries, the City Libraries of Kauhava and Lapua, about e-materials, in particular e-books. Correspondingly, an attempt was made to get answers with optional questions to the non-use of e-materials. At the same time, an expert, or, in this case, the librarian of the City Library of Lapua also was interviewed to obtain more information about and perspective to e-resources.

The research methods used were mainly quantitative, but also a qualitative method was as followed to some extent. The use of this method allowed the survey to be based on the interviewees' up-to-date knowledge of e-resources.

The questionnaire was open for customers of the libraries in question from 18 May to 10 July 2015, and a total of 100 responses were obtained. There were altogether 48 respondents from Kauhava, and the same number (48) from Lapua. The questionnaire was available on the premises and on the Facebook pages of the libraries in question, as well as in the News feed section of the web pages of the City Library of Kauhava.

Slightly more than half of the respondents regarded e-materials as an important part of the library, especially for the development of the library. Most respondents appear to have an opportunity to read e-materials, because the reading of e-materials is possible using a computer, tablet, smartphone, and a reading device. The respondents want the libraries to remain modern and diversified, keeping up with the times.

Keywords: e-books, file formats, libraries, survey

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	5
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 E-AINEISTOJEN KOKONAISUUS.....	8
2.1 E-kirjat.....	9
2.2 E-kirjojen tiedostomuodot.....	11
2.2.1 Mikä on PDF?.....	12
2.2.2 Mikä on EPUB?.....	14
2.3 E-kirjojen kopiosuojaus eli DRM.....	17
2.4 E-kirjat osana tekijänoikeutta.....	18
2.5 E-lehdet.....	20
3 TUTKIMUS.....	22
3.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	22
3.2 Tutkimusmenetelmät.....	22
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	25
4.1 Taustatiedot.....	25
4.2 Tietämys e-aineistojen kokoelmasta.....	28
4.3 E-aineistojen käyttäminen.....	30
4.4 E-kirjojen lukeminen ja hankinta.....	33
4.5 E-aineistojen lukemiseen ja hankintaan liittyvät valinnat.....	38
4.6 E-aineistoihin liittyvä kommentointi ja palaute.....	42
5 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	43
6 POHDINTA.....	45
LÄHTEET.....	47
LIITTEET.....	51

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Taulukko 1. Vastaajien ikä (n=100).....	26
Taulukko 2. Vastaajien asuinpaikka (n=100)	26
Taulukko 3. Vastaajien koulutus (n=100)	27
Taulukko 4. Logon havainnointi (n=100)	28
Taulukko 5. Vastaajien mielipide e-aineistojen kokoelmasta (n=100)	29
Taulukko 6. Vastaajien omistamat laitteet (n=207)	30
Taulukko 7. Kirjaston e-kirjojen lainaaminen (n=100)	31
Taulukko 8. Kirjaston e-lehtien lukeminen (n=100)	32
Taulukko 9. E-aineistojen lainaaminen (n=100)	33
Taulukko 10. E-aineistojen lukemisvälineet (n=118)	34
Taulukko 11. Hankkimistapa (n=45)	35
Taulukko 12. Mahdolliset lainatyypit (n=112)	39

Käytetyt termit ja lyhenteet

DRM	Digital Rights Management eli digitaalisten teosten kopio-suojaus, joka pyrkii estämään kaikenlaisen luvattoman käytön. Se on myös eräänlainen tietokoneohjelmiston hallinnoija.
E-kirja	Elektroninen kirja, jota voidaan lukea varsinaisella lukulaitteella, tietokoneella ja älypuhelimella. E-kirjoissa oleva teksti on yleensä täysin identtinen painetun kirjan kanssa.
E-lehti	Elektroninen lehti, jota voidaan lukea lukulaitteella, tietokoneella ja älypuhelimella. E-lehdissä oleva teksti on yleensä täysin identtinen painetun lehden kanssa.
EPUB	Electronic Publication on avoimen lähdekoodin standardi ja tiedostomuoto, joka sopeutuu monenlaisiin näyttöihin.
FinELib	Kansallinen elektroninen kirjasto on osa Kansalliskirjastoa, joka neuvottelee aineistoihin liittyvistä sopimuksista kirjastojen puolesta.
PDF	Portable Document Format on käyttöjärjestelmäriippumaton tiedostomuoto, joka toimii Adobe Readerilla.
Standardi	Suositus, joka on yleensä muodoltaan kirjallinen. Se on tarkoitettu luomaan yhdenmukaisuutta, yhteisten sääntöjen avulla. Standardit voidaan jaotella kansainvälisiin, alueellisiin ja paikallisiin standardeihin (Suomen standardisoimisliitto 2002, 5–6).
Tekijänoikeus	Omistus- ja hallintaoikeus teokseen eli tekijällä on kaikki oikeudet päättää siitä, että mihin ja miten teostaan voidaan käyttää ja hyödyntää.

1 JOHDANTO

E-aineistoihin liittyviä tutkimuksia ei ole vielä paljonkaan kohdistettu suoranaisesti kirjastojen asiakkaisiin, joten yleisten kirjastojen henkilökuntaa on tutkittu jo paljon enemmän. Tässä tutkimuksessa pyritään pääsemään selville hieman Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjastojen asiakkaiden mielikuvista ja mielipiteistä e-aineistoja kohtaan.

Lähestulkoon jokaisessa kaupungissa kuin kunnassakin on jo mahdollisuus e-aineistojen käyttöön. Kuten Ellibs-kirjaston Facebook-sivuilta ilmenee, on Suomessa jäljellä enää vain kuusi kuntaa, joiden palvelutarjontaan ei kuulu e-kirjoja.

Tarkennettakoon, että tämä opinnäytetyö ei ole toimeksianto vaan lähtöisin tekijän mielenkiinnosta e-aineistoja kohtaan. Tekijä on ollut mukana muun muassa SSYK-hankkeessa, opastamassa kahdella paikkakunnalla kirjaston henkilökuntaa e-kirjojen lukemiseen tabletilta. Tämä hanke oli heidän sivujensa (2015) mukaan nimellä Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin ja 2011–2014 vuosille. Tavoitteena hankkeella oli yhteisen e-aineistotarjonnan pohjan luominen, juurikin yleisille kirjastoille.

Lähtökohtaisesti tämä tutkimus pyrkii teoriaosassa ymmärtämään sitä teknologiaa, joka on e-kirjojen lukemisen taustalla eli tiedostomuotoja: mitä laitteen näytöllä siis näkyy ja minkälaisia formaatteja on kyseessä? Myös e-kirjojen kopiosuojausta ja tekijänoikeuskysymyksiä on tarkasteltu yksityiskohtaisemmin. Empiriaosassa eli varsinaisessa tutkimuksessa vastaavasti käsitellään kyselystä saatuja vastauksia sekä kuvataan asiantuntijan kommentteja tiettyihin osuuksiin.

2 E-AINEISTOJEN KOKONAISUUS

Hurme (2014) luettelee e-aineistoihin kuuluviksi ainakin esimerkiksi e-kirjat, e-lehdet, digitoidut aineistot, vapaat verkkojulkaisut, opinnäytteet, tietokannat ja tallenteet. Tässä opinnäytetyössä otetaan esille yleisten kirjastojen yleisimmät e-aineistot eli e-kirjat ja e-lehdet.

Ojalan (2009, 138–140) mukaan kirjastojen verkkopalveluihin tarvitaan sisältöä, aineistoa. Elektronisten aineistojen voidaan nähdä kuuluvan osaksi virtuaalista kirjastoa, johon kuuluu myöskin painettujen teosten digitointi. Hänen mukaansa omistamista merkityksellisempää on elektronisten aineistojen osalta pääsy (access). Aineistot luovat juurikin kirjastossa tärkeän kokonaisuuden, joita ilman sen on vaikea perustella olemassaoloon.

Digitaalisten sisältöjen avuksi on koottu kansallinen elektroninen kirjasto FinELib, joka on osa Kansalliskirjastoa. Tämä kyseinen konsortio esimerkiksi neuvottelee kustantajien kanssa elektronisten aineistojen käyttö-, sopimus- ja tekijänoikeusasioista. Päällimmäisenä tavoitteena on ollut saada neuvotteluvoimaa digitaalisten sisältöjen hankintaprosesseihin kustantajien kanssa. FinELib käy neuvotteluja kirjastojen puolesta, jolloin saavutetaan sopimus- ja hinnoittelumalleja. Kaikkien hankittujen aineistojen täytyy noudattaa tietynlaisia yhtenäisiä käyttöehtoja ja olla mahdollisimman helppokäyttöisiä ja kiehtovia (Ristikartano & Virrankoski 2011, 52–53). FinELibin kautta oli vuonna 2014 mahdollisuus kaiken kaikkiaan hankkia 62 700 eri e-lehteä. FinELib-palveluyksikkö neuvottelikin tälle vuodelle, vuodelle 2015, melkein 70 aineistosta uusintasopimuksia kuin myös uudempiakin (FinELib-palveluyksikkö 2015, 17).

Ristikartano ja Virrankoski (2011, 34–35) esittävät, että lukeminen on muuttamassa muotoaan digitaaliseen muotoon ja siirtymässä verkkoon. Lukuisten erilaisten lukulaitteiden laaja valikoima saattaa hämmentää e-kirjojen markkinoilla eri tiedostomuotoineen ja suojaustekniikoineen. Tiedostomuotoja tarkastellaan tarkemmin luvussa 2.2 ja e-kirjojen kopiosuojausta luvussa 2.3.

Kirjastoilla riittää huomioitavaa myös tulevaisuuden megatrendeihin liittyen. Nämä linkittyvät suoraan yhteiskuntaan, jolloin vaikutuksia täytyy pyrkiä ymmärtämään ja

seuraamaan oikeasta näkökulmasta (Lindberg 2015, 30–31). Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan kulttuuristrategia vuosille 2015–2020 (2014, 20) painottaa yhtenä megatrendeistä digitaalisuutta. Se muun muassa tässä kehittyvän teknologian ajassa uudistaa jo olemassa olevaa ja muuntaa vanhempia toimintamalleja kokonaan toisenlaisiksi. Elektroniset aineistot voidaan sijoittaa kuuluvaksi teknologian kehityksen kokonaisuuden osuuteen kuin myös digitaalisuuteen.

Liian jyrkkää muutosta ei tule tapahtumaan digitaalisessa maailmassa kirjastolaitoksen roolissa. Kirjastojen merkitys tiedonhankinnassa ei tule muuttumaan ja esimerkiksi dokumenttien järjestäminen kokoelmiksi tulee olla tällä hetkellä tavoitteena. Nykyään ennen kaikkea aktiivisuutta täytyy nostaa esiin ja samoin osallistavaa toiminnallisuuden tapaa. Voidaankin sanoa, että kirjastoilla on merkittävin työ vasta aluillaan (Saarti & Relander 2015, 137).

Paavonheimon (2009, 20) mukaan vuorovaikutustilanne on erilainen lukijan ja tekstin välillä. Erilaisilla lukualustoilla tekstiä luettaessa saattaa laite siirtyä toiseen tekstiin tai ilmoittaa saapuneesta viestistä, kun taas perinteinen kirja on fyysisesti mykkä ja aina offline-tilassa.

2.1 E-kirjat

Padova (2011, 675) korostaa Amazonin merkitystä e-kirjojen toimialalla. Se auttoi käynnistämään e-kirjojen huomioimisen ja myöhempien parannusten tekemisen, Amazonin kohdalla Kindle Readerin kehityksen. Hän toteaa merkittäväksi myös teknologiayritys Applen, joka sai alussa aikaan huikeat myyntimäärät e-kirjojen kohdalla. Alle viidessä päivässä myytiin Applen iBookstoressa yli 1,5 miljoonaa e-kirjaa.

Tabletti-tietokoneet ovat olleet jo yli vuosikymmenen markkinoilla, joten uuden sukupolven laitteet tarjoavat paljon enemmän esimerkiksi Internetissä ja vielä pidemmälle kehittyneemmän tavan kirjojen lukemiseenkin (Padova 2011, 675).

E-kirja tai elektroninen kirja on sellainen, jota voi katsoa ja lukea käyttämällä lukulaitetta. Esimerkiksi e-kirjojen lukemiseen erikoistuneella lukulaitteella (esimerkiksi Kindle), tietokoneella tai älypuhelimella e-kirjojen lukeminen onnistuu. E-kirjoissa

on tekstin lisäksi mahdollisesti myös kuvia, ääntä, videoita ja interaktiivisia ominaisuuksia. Eroavaisuus e-kirjan ja PDF:n välillä on se, että e-kirjojen sivuja ei ole numeroitu (Ream 2012, 85). Samaa mieltä asiasta on Polanka (2013, 72), jonka mukaan uusia formaatteja ei saateta suosia tämän asian vuoksi.

Digitaalisessa ja painetussa muodossa tekstit ovat identtisiä niin kappaleineen kuin osineen, mutta niiden käsittelytapa eroaa toisistaan. Myös e-kirjan määrittelyjä on monenlaisia, esimerkiksi kapean käsityksen mukaan e-kirjat ovat käsissä pidettäviltä lukulaitteilta luettavia tekstejä. Toisen määritelmän mukaan e-kirjoja ovat myös e-kirjojen lukuohjelmilla (kuten Adobe Readerilla) luettavat tekstit. Laajimman määrittelyn mukaan e-kirjoina voidaan pitää kaikkia tietyn pituisia lineaarisia tekstejä, jotka voidaan lukea tietokoneen näytöltä (Paavonheimo 2006, 54–56). Liian lavean määrittelyn antaminen ei kuitenkaan kuvasta parhaiten kyseistä termiä.

Paavonheimo (2006, 56) toteaaakin, että e-kirjalla ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Se on siis voinut olla niin laite, teksti kuin myös elektroninen tallenne. Hänen mukaansa e-kirja on kuitenkin uudenlainen tapa esittää ja jakaa kirjaa.

E-kirjat voidaan nähdä osana digitaalista kirjallisuutta, mutta tähän kirjallisuuteen kuuluu muutakin kuin vain e-kirjoja. Siihen kuuluu siis laaja kirjo verkkoon skannaatuista painetuista kirjoista verkon ilmaisumuotoja ja kirjanomaisia piirteitä käyttäviin teoksiin, mutta joita ei edes voisi julkaista painetussa muodossa (Paavonheimo 2006, 72). Nähdäkseni tällaiset kopioidut tiedostot ovat muodoltaan esimerkiksi .jpg tai .png, jotka vastaavat valokuvia eli eivät e-kirjaa. E-kirjojen sisällä kuitenkin voi olla näitä valokuvia, mutta yksittäiset tiedostot eivät muodosta kokonaisuutta.

Weck (2014, 10) mainitsee, että e-kirjojen valikoimissa Suomessa on tällä hetkellä yli 5 000 kotimaista sähkökirjaa, uutuuksien tahti on vuosittain noin 700 kappaletta. Suomen yleisten kirjastojen tilastojen (2015) mukaan vuonna 2014 Kauhavan kaupunginkirjaston kokoelmassa oli 93 e-kirjaa ja Lapuan kaupunginkirjastossa vastaavasti 296 nimikettä. Prosentuaalisesti luku on 0,05 % Kauhavan kokoelmasta ja 0,2 % Lapuan kokoelmasta.

Simell (2013, 8) huomauttaa e-kirjojen ostotapahtumasta sen, että ostaja ei saa omistusoikeutta vaan tietynlaisen luku- tai käyttöoikeuden. Saman asian voi nähdä

kirjastonäkökulmasta, koska e-kirjan lukija ei myöskään voi omistaa teosta vaan saa sen ainoastaan luettavakseen ja e-kirja palautuuikin automaattisesti takaisin laina-ajan umpeuduttua.

E-kirjojen lukeminen on mennyt eteenpäin kirjastoissa siltä osin, että nykyään E-libsin kautta näitä kirjoja voidaan lukea suoraan selaimessa. Palmer (2011, 80–81) määrittelee tämän verkkoyhteyden avulla tapahtuvan lukemisen WWW-selaimella tapahtuvaksi käytöksi. Internet-yhteys täytyy siis tähän lukemiseen olla muodostettu. Lukulaitteiden käyttäjät jäävätkin tässä tapauksessa tämän ulkopuolelle, sillä vaikka niissä on esimerkiksi WLAN tai WIFI-yhteys, ei niissä onnistu varsinainen selaimessa lukeminen. E-kirjat täytyy näihin laitteisiin ladata tietokoneen avulla, noudattaen kuitenkin lukulaitteiston mukana tulleita ohjeistuksia.

2.2 E-kirjojen tiedostomuodot

E-kirjan formaatti tai tiedostomuoto viittaa sen tyyppiseen tiedostoon, joka tallentaa kaiken e-kirjan sisällön. Osa tiedostoista onkin jo valmiiksi patentoituja, jolloin vain tietynlaisella laitteella ja ohjelmistolla voidaan käyttää kyseisiä sisältöjä. Kun taas esimerkiksi PDF-tiedostoja voidaan lukea millä tahansa laitteella (Doucette & Lewontin 2012, 64).

Tärkein ajatus e-kirjojen tiedostomuotoihin liittyy niiden näyttölaitteiden eli tabletin tai lukulaitteen valintaan, koska kaikki nämä laitteet eivät siis sovi keskenään kaikkiin formaatteihin (Doucette & Lewontin 2012, 64; Ream 2012, 85).

Yhdysvalloissa tiedostomuotoina on myös käytössä esimerkiksi Mobipocketin MOBI-formaatti. Se on kirjoitettu XHTML-muotoon ja perustuu avoimeen e-kirjastandardiin. Tämän pohjalta on taas luotu Amazonin Kindlen patentoitu e-kirjaformaatti, nimeltään AZW (Doucette & Lewontin 2012, 64).

Seuraavassa kahdessa alaluvussa keskitytäänkin yleisimpiin tiedostomuotoihin eli PDF- ja EPUB-formaatteihin, jotka ovat tällä hetkellä ainoat Lakia-kirjastojen e-kirjakokoelmien tiedostomuodot.

2.2.1 Mikä on PDF?

PDF on lyhenne sanoista Portable Document Format. Tämä kuvastaa sitä, että nämä itsenäiset PDF-tiedostot pystytään siirtämään tietokoneelta toiselle tulostusta tai katselua varten, muuttamatta kuitenkaan alkuperäistä muotoa. Se on myös osa Adoben ohjelmia. Vuonna 1982 amerikkalaiset John Warnock ja Chuck Geschen perustivat uuden teknologiayrityksen. Tämä 1993 vuonna kehitetty PDF-tiedostomuoto onkin saavuttanut paikkansa ajanmukaisessa tiedonvälityksessä (Taskinen 2006, 4-5).

Vastaavasti Keränen, Lamberg ja Penttinen (2006, 215–216) esittävät PDF:n määrittelyksi siten, että se on suunniteltu sähköisten dokumenttien tallentamiseen, jakeluun ja arkistointiin. PDF toimiikin kuin digitaalinen paperi, jossa voi olla interaktiivisia toimintoja kuten lomakekenttiä, hyperlinkkejä sekä painikkeita.

Näiden tiedostojen katseluun vaadittava ilmaisohjelma on Acrobat Reader. Sen saa ladattua Adoben omilta kotisivuilta (www.adobe.com/fi). PDF-muodon suurimpiin etuihin kuuluu alustasta riippumattomuus. Koska nämä asiakirjat vievät yleensä vähän tilaa, on tiedostojen lataaminenkin nopeampaa (Dandenell & Wetterstöm 2001, 7–10). Tässä kohden täytyy kuitenkin huomioida, että Acrobat Reader on vaihtanut nimensä Adobe Readeriksi.

Tarvaisen (2003, 5–6) mukaan tämä edellä mainittu riippumattomuus on tarkemmin kuvailtuna termiltään käyttöjärjestelmäriippumattomuus. Se tarkoittaa sitä, että missä tahansa käyttöjärjestelmässä (esimerkiksi Windows) tehty tiedosto näkyy ja tulostuu vastaavanlaisena missä tahansa muussakin käyttöjärjestelmässä. Toinen riippumattomuus liittyy vastaavasti ohjelmistoon. Se lyhyesti ilmaistuna tarkoittaa puolestaan sitä, että dokumentti voidaan tuottaa lähes mistä tahansa ohjelmasta (esimerkiksi Word) ja sen mistä tahansa ohjelmaversiosta. PDF-formaatti mahdollistaa kokonaisen dokumentin siirtämisen toiseen ympäristöön, jolloin siirrettäessä muuttumattomina säilyvät kuvien ja tekstien lisäksi ulkoasun sijoittelut ja fontit.

Taskisen (2006, 6) mukaan useimpiin tietokoneisiin nämä ohjelmistot on jo kuitenkin ladattu valmiiksi, mutta ohjelman päivitykseen tarvitaan aina Internetiä. Matkapuhelimissa ja kämmentietokoneissakin PDF-tiedostot ovat käytettävissä. Jopa

suomenkielinenkin versio löytyi esimerkiksi Windows XP ja Mac OS X käyttöjärjestelmistä Adobe Readerista. Tarvainenkin (2003, 6) toteaa, että yksi merkkipaalu viitosversiossa oli juurikin suomenkielisyys.

Adobe Readerin versio 6.0 voidaan määritellä tarkemmin ilmaistuna ilmaiseksi luku- ja tulostustyökaluksi. Tiedostojen avaaminen, lukeminen ja tulostaminen ovat niitä toimintoja, jotka Readeristä löytyvät. 5.0 versiossa nimi oli siis vielä Acrobat Reader. Näiden versionumeroiden lisäksi on olemassa omansa myöskin PDF-formaatille. Esimerkiksi 5.0-versiota vastaa PDF-formaatin versio 1.4 ja vastaavasti 6.0-versiota PDF-formaatin versio 1.5 (Tarvainen 2003, 3–4).

Adobe Systemsin kehittämä PDF-formaatti Acrobatin versio numeroineen vastaa aina numeraalisesti julkaisujen määrää kuin myös se, että PDF-dokumentit eivät välttämättä näy jos ne on luotu vanhemmalla Acrobatin versiolla ja käyttäjät yrittävät lukea tiedostot uudemmalla PDF-formaatilla. Helpoiten vastaavuuden voi tarkistaa esimerkiksi siten, että jos käyttää PDF-versiota 1.4 ja Acrobat-versiota 5 (eli $1 + 4 = 5$) ovat ne yhteensopivia. Saman laskukaavan mukaan se pätee muihinkin versioihin. Kuitenkin version 9 jälkeen PDF on menettänyt versionumeronsa. Sen standardin on ottanut haltuunsa ISO eli International Organization for Standardization. ISO 32000 on tämän hetkisen PDF-version määrittely (Padova 2011, 8–10).

Vastaavasti Keränen, Lamberg ja Penttinen (2006, 218) kertovat, että PDF-tiedostot ovat taaksepäin yhteensopivia, jolloin uudemmilla ohjelmilla voidaan avata vanhempiaakin tiedostoja. Uudempia versioita halutaan käytettävän niiden kehittyneempien ominaisuuksien vuoksi.

Tällä hetkellä Acrobat-versiot päivittyvät nopeaa tahtia vastaten tietoteknisiin muutoksiin. Adoben verkkosivujen (2015) mukaan uusin ja edelleen ilmainen versio on nimeltään Adobe Acrobat Reader DC ja se toimii millä tahansa laitteella. Vanhempiin versioihin verrattuna uusina toimintoina ovat esimerkiksi viimeksi avattujen PDF-dokumenttien avaaminen laitteesta huolimatta sekä edistyneemmän merkintöjen lisäämisen. Eli käyttipä sitten kännykkää, tietokonetta tai tablettia pystyy esimerkiksi kännykällä avatun tiedoston lukemista jatkamaan tietokoneellaan.

Näitä PDF-tiedostoja onkin voinut nähdä käytettävän esimerkiksi useiden kokoteksti artikkelien muodossa kuin myös e-kirjoissa. Kirjaston ympäristössä tämän

tiedostomuodon on tehnyt helpoksi sen tunnettavuus (Polanka 2013, 72). Koko-teksti artikkeli tarkoittaa kokonaan eli alkuperäisessä muodossa löydettävissä olevaa artikkelia, johon on suora pääsy lukemiseen, ilman ylimääräisiä etsintöjä.

Tämä tunnetuin muoto on siis käytettävissä e-kirjoihin. Ongelmana on kuitenkin se, että PDF-tiedostoissa tekstit eivät asetu tarpeeksi hyvin pieniin kuvaruutuihin, esimerkiksi matkapuhelimiin. Sen vuoksi lukijan yleensä täytyy zoomata sivua ja liikuttaa sitä vaakasuorassa linjassa, jotta siitä tulisi luettava. PDF-tiedostot voidaan myös yhdistää DRM-ohjelmiston kanssa haluttaessa. (Doucette & Lewontin 2012, 64). DRM tarkastellaan yksityiskohtaisemmin luvussa 2.3.

Padova (2011, 675, 679) huomauttaa, että PDF-formaatin käyttöön liittyy siis niin etunsa kuin varjopuolensakin. Näitä ovat esimerkiksi e-kirjojen tekijöiden osalta paljon suppeampi mahdollisuus myydä omaa teostaan ja saada niihin riittävä suojaus. Toisaalta muissa formaateissa on rajoitettu enemmän visuaalisuutta ja vuorovaikutteisuutta.

2.2.2 Mikä on EPUB?

EPUB e-kirjalla ja Internet-sivuilla on paljon yhtäläisyyksiä. Molempiin liittyy HTML ja ne ovat pohjustettu CSS-koodilla. Niihin on myös pääsy sähköisesti (Castro 2011, 8, 14). Hän kertoo, että XHTML on samantyylinen kuin HTML, joka on kirjoitettu kaikkien Internet-sivujen koodaukseen. EPUB-formaatissa on myös sarja XML-tiedostoja, jotka auttavat e-kirjojen lukemista paremmin laitteelta. Näitä EPUB-formaatin tiedostoja voidaan käyttää myös muidenkin kuin vain kirjojen luomiseen. Esimerkiksi aikakauslehtien, lehtisten ja esitteiden tekemiseen (Buse 2014, xv).

Jotkut standardit ovat pääosin mustavalkolukulaitteille, kun taas toiset ovat värillisille e-lukulaitteille. Näihin jälkimmäisiin on mahdollisuus videoiden, tekstien ja äänien lisäämisille. Joskin toisissa laitteissa on vain pelkkää tekstiä. EPUB 2 on etupäässä mustavalkolaitteille, mutta sitä voi käyttää näillä molemmilla laitteilla (Buse 2014, 2).

Weckin (2014, 11) mukaan Suomessa julkaistaankin pääsääntöisesti e-kirjoja tässä kyseisessä EPUB-formaatissa. Buse (2014, 142) kertookin, että enemmistö lukulaitteista ja järjestelmistä tukee EPUB-formaattia.

Castron (2011, 14) mukaan monilla e-kirjojen sovelluksilla tai lukulaitteilla pystyy lukemaan EPUB-dokumentteja. Näistä esimerkkeinä iPadin iBooks, Adobe Digital Editions ja Blackberryn Mobipocket. Kuitenkaan Amazonin Kindle ei kuulu tähän joukkoon.

Painettuja kirjoja luetaan tavallisesti joko vasemmalta oikealle tai oikealta vasemmalle. Internet-sivuja on taas tapana vierittää ylös ja alas. E-kirjoilla on tapana jäljittää painettuja kirjoja, jolloin muutos näiden välillä ei olisi niin epämukava. EPUB mukautuu kaikenlaisiin näyttöihin siten, että teksti sopii niihin ja täten säilyttää luetavuuden. E-kirjojen ulkomuotokin voidaan yleisesti ottaen muokata lukijan haluamalla tavalla, koska muutoksia voi tehdä niin fontteihin, tekstin kokoon kuin myös toisinaan jopa tekstin tai taustan väriytykseen (Castro 2011, 9–10).

Ennen EPUB-formaattia oli DAISY Consortium, joka on lyhenne sanoista Digital Accessible Information System. Tämän perusti DAISY Digital Talking Book, ihmisille joilla on vaikeuksia kirjojen lukemisten kanssa. OEB eli The Open Book, aiemmin the Open eBook Publication Structure (OEBPS) 1.2, tuli EPUB 2.0 ja nyt tämä konsortio on liittynyt mukaan luomaan EPUB 3:tta (Buse 2014, 14).

EPUB 2-formaatti tukee JPG, GIF, PNG ja SVG-muotoisia kuvia (Buse 2014, 61). Tämä tiedostomuoto olikin kaikkein eniten lähellä jäljennöstä painetusta kirjasta (Polanka 2013, 72).

Uusin, EPUB 3-formaatti, tukee Flash-tiedostoja animaatioihin. Kun taas e-kirjojen tekstien saamista puheeksi ei ole vielä ollut mahdollista toteuttaa. (Buse 2014, 193). Polankan (2013, 70–71) mukaan viimeisin, eli EPUB3, otettiin käyttöön vuonna 2012. Se oli kolmas merkittävä julkaisu standardista. Kun taas EPUB 2.0 tuli käyttöön vuonna 2007 ja EPUB 2.0.1 hyväksyttiin vuonna 2010, joka edelsi tätä viimeisintä.

EPUB 3-formaatti on ilmainen, avoin ja kansainvälinen e-kirjastandardi, joka tukee alkuperäisdokumentteja kuin myös eri kielisiä materiaaleja. Standardien olemas-

saolo onkin merkittävä tekijä e-kirjojen liiketoiminnalle. Tässä formaattimuodossa voi julkaista ääntä, videoita ja vuorovaikutteisia toimintoja. Painotus on vahvasti lähestyttävyydessä. (Browne 2012, 159–160). Kaksi suurinta etua tässä muodossa ovatkin avoimuus ja muokkautuvuus. Avoimella standardilla tarkoitetaan sitä, että tiedostoja pystyy käyttämään monissa erilaisissa laitteissa (Polanka 2013, 71).

EPUB-formaatin kolmannessa formaatissa on Busen (2014, 173–174) mukaan otettu huomioon esimerkiksi matematiikan ja kemian kaavat. Tällaisissa tiedostoissa on käytössä MathML eli Mathematics Markup Language. Myös sivujen aseteluun on tullut muutos, jonka mukaan sivu näyttää aina samalta avattaessa miltä tahansa laitteelta.

Kuten PDF-formaatissakin, on myös tässäkin formaatissa kopioinnin suojaamiseen tarkoitettu DRM koodaus, jolloin tiedostot voidaan lukea ainoastaan yhdeltä tarkoin määrätyltä laitteelta ja vain valtuutetuille käyttäjille. Tämä koskeekin enemmän ostettuja e-kirjoja, mutta kirjastojen e-kirjoissa on osassa DRM (Castro 2011, 13).

EPUB-formaattia, avoimen lähdekoodin standardia, ylläpitää ja kehittää järjestö nimeltään IDPF eli International Digital Publishing Forum. (Castro 2011, 14; Ream 2012, 85). Tällä järjestöllä on jäseniä ympäri maailman, kuten suuryhtiöiden Googlen, Applen ja Sonyn kuin myös perinteisten kustantajien ja muiden organisaatioiden puolella (Browne 2012, 159).

E-kirjoja on nykyään mahdollista varata painettujen kirjojen tapaan. Täysin koko aineistoa tämä toiminto ei vielä tällä hetkellä koske ja syyt piilevät kirjojen tiedostomuodoissa. Varaus toimii EPUB-muotoisiin kirjoihin, mutta PDF-kirjoihin ei. Jälkimmäiset eivät myöskään ole selainluettavia (Usein kysyttyä e-kirjoista, [viitattu 22.4.2015]). Tämän osalta voitaisiin siis nähdä, että EPUB-muoto on toivotumpi näistä kahdesta tiedostomuodosta.

2.3 E-kirjojen kopiosuojaus eli DRM

DRM on lyhenne sanoista Digital Rights Management. Se voidaan määritellä esimerkiksi siten, että se hallinnoi tietokoneohjelmistoa ja -laitteistoa. Päätehtävänä onkin kontrolloida aineiston jakamista ja pääsyä sisältöön, valvoa tätä sisältöä sekä estää luvaton käyttö ja edelleen hallita niin sanottujen vahvistamattomien laitteiden pääsyä sisältöön. E-kirjojen yhteydessä tämä kopiosuojaus nähdäänkin enemmän tietokoneohjelmistossa (Kutis 2014, 5). DRM:n viitekehukseen kuuluvat niin resurssit, oikeuksien omistaja sekä käyttäjä, jotka ovatkin kaikki yhtä tärkeitä (Agnew 2008, 2).

Kutis (2014, 43) huomauttaa myös sen, että DRM:n kanssa on huomioitava käyttäjien tietosuojan merkitys, jota täytyisi tarkemmin vielä selventää tulevaisuudessa. Hänen mukaansa se myös omaksuu lainsäädännöstä erilaisia Aspekteja. Tämä tietosuoja on Suomen perustuslaissa määriteltyä yksityisyyden suojaa. Se myös pohjautuu kansainvälisiin yleissopimuksiin (Saarinen, Joensuu & Koskimaa 2001, 194). DRM järjestelmä pitää sisällään esimerkiksi tunnistamisen, salauksen, avaintenhallinnan eli salauksen ja salauksen purkamisen valvomisen sekä lisenssin, jossa on säännöt käytölle (Agnew 2008, 315–316).

Suojauksen tarkoituksena on Busen (2014, 156–158) mukaan se, että lukijat eivät voisi jakaa teosta kaikille muille Internetissä. Kustantajat pyrkivät niin sanotusti salaamaan tiedostot. DRM onkin yhtiöiden johtama. On myös olemassa kaksi keskeistä EPUB DRM järjestelmää: Adobe ja Apple. Lalla (2012, 31) huomauttaa, että digitaalisten oikeuksien hallinta nousee esiin yleensä kirjastojen välisiin e-kirjojen kaukolainapalveluihin liittyen.

Saarisen, Joensuun ja Koskimaan (2001, 179–180) teoksesta ilmenee, että teknistä suojausta tarvitaan siinä vaiheessa kun teos on määritelty, identifioitu sekä rekisteröity. Pyritään estämään luvaton kopioiminen ja ehkäistä myös teosten minikäänlainen muuntaminen. DRM-ohjelmistolla siis säädellään käyttäjän oikeuksia.

Käyttäjän näkökulmasta tärkein suojaukseen liittyvä asia liittyykin tietosuojaan. Se on turvattu muun muassa kansainvälisissä sopimuksissa, valtakunnallisessa perustuslaissa ja valtakunnallisten lakien mukaan. Tähän tietosuojan määritelmään

kuuluukin yksilöiden oikeudet hallita pääsystä ja käytöstä heidän omiin henkilötietoihinsa (Agnew 2008, 95).

Sosiaalinen DRM eli social DRM antaa ilmi kirjan ostajan, jolloin e-kirjan välittäminen eteenpäin pyritään estämään omistajatietojen jäädessä kyseiseen tiedostoon. Tätä suojaustapaa voidaankin nimetä yksilöintiin perustuvaksi (Antikainen & Tuuliniemi 2013, 16).

Weck (2014, 11) sanoo elektronisten kirjojen ostamisen ja lataamisen yksinkertais-tuneen huomattavasti Suomessa muutaman vuoden aikana, koska useimmat kustantajat ovat siirtyneet 2013 vuoden lopulla Suomen Kustannusyhdistyksen suosituksen mukaisesti vahvemmassa tuotteiden DRM-suojauksesta elektronisten kirjojen vesileimaukseen.

Vesileimauksessa siis lisätään e-kirjatiedostoon tunniste, jonka avulla e-kirjan ostaja voidaan yksilöidä. Näin ehkäistään laitonta kopioimista, mutta se ei estä tavallista tiedoston kopiointia. Vesileima itsessään on tyyppillisesti näkymätön ja sitä on vaikea huomata tai poistaa tiedostoista. Sitä voidaan kuitenkin hyödyntää myös DRM:n rinnalla laittoman jakelun etsinnässä. Toisaalta useimmat kustantajat eivät hyväksy vesileimaa kirjastokäytössä, koska elektroniset kirjat eivät laina-ajan jälkeen ole poistettavissa käyttäjän laitteelta (Antikainen & Tuuliniemi 2013, 16).

Agnew:n (2008, 357) mukaan DRM on kaiken kaikkiaan hyvin epävakaa alue ja jatkuvasti muuttuva sopimusten, lakien ja teknologian osalta. On vielä monia kohtia, joita täytyy selvittää ja ratkaista tulevaisuudessa.

2.4 E-kirjat osana tekijänoikeutta

DRM sovelluksen tärkein suojaus koskeekin tekijänoikeuksia. Näitä tekijänoikeuksia eli omistusoikeuksia voikin siirtää tai ne voivat periytyä. Tämä kyseinen termi on mukautunut jokaisen valtion taloudelliseen, lainmukaiseen ja moraaliseen etuun (Agnew 2008, 9).

Tekijänoikeus on totuttu näkemään ainakin esimerkiksi kirjailijoiden, taiteilijoiden ja säveltäjien oikeuksista teokseensa. Se kohdentuu nimenomaan tuotokseen, joka

on tekijän luovan ilmaisun lopputulos. Tämä suoja kohdentuu muotoon, eli ei sisältöön, ideaan tai yleisiin periaatteisiin sinällään. Suojan tarkoituksena onkin turvata taloudellista ja henkistä tuotosta, jolla voi olla taloudellinen arvo. Jokaisella yksilöllä on oikeus hallita tietoa, jonka tekijä on tuottanut. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että tekijä saa määrätä teoksen julkistamisfoorum, jolla se saatetaan yleisön saataville (Voutilainen 2012, 341–343).

Teoksessa Eräpäivä! Voimasanoja kirjastosta Ristikartano ja Virrankoski (2011, 61) korostavat käyttöoikeuden teokseen tulevan teoksen oikeuksien haltijalta, joka voi olla esimerkiksi teoksen tekijä tai kustantaja. Tämä oikeus saadaan aina sovittua korvausta vastaan. Tekijänoikeudellinen suoja-aika on Suomessa normaalisti 70 vuotta.

Merkityksellisintä sopimusta, esimerkiksi kirjallisten teosten suojaamisen osalta, voidaan pitää Bernin yleissopimusta jo vuodelta 1886, Suomen liittyessä mukaan vuonna 1928. Tämä kansainvälinen sopimus takaa yhtäläiset oikeudet sopimusvaltioiden sisällä teoksien tekijöille. Myös EU-jäsenyys tuo mukaan omat direktiivinsä, esimerkiksi juurikin digitaalisuuden luomat haasteet vaikuttavat yhtenäisten määräyksien päätöksiin kansainvälisellä tasolla (Wallgren 2014, 127–128). Wallgren myös tarkentaa lainsäädännön merkitystä seuraavasti:

Lainsäädännön tulisi kyetä heijastamaan ympäröivää todellisuutta, muokkautua taloudellisen, teknologisen ja yhteiskunnallisen nykytilan mukaiseksi. Toisaalta lainsäädännöllä tulisi pyrkiä ohjaamaan toimintaympäristön muutoksia toivottuun suuntaan.

Digitaalisena aikana täytyisi tarvittaessa uudistaa ja kohdentaa lainalaisuuksia. Tekijänoikeuslainsäädännön valmistelu ja seuranta Suomessa on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan vastuulla (Ristikartano & Virrankoski 2011, 63–64). Heidän mukaansa siis:

Jos tekijänoikeuslainsäädäntö estää kansallisen kulttuuriperinnön maksuttoman käytön ja jälleen hyödyntämisen, kuten digitaaliseen aikakauteen siirtyessä tekijänoikeusteollisuuden tavoite on ollut, on se kansainvälinen katastrofi.

Paavonheimo (2006, 69, 75) kertoo e-kirjalla olevan monenlaisia rajoituksia liittyen tekijänoikeuksien ja käyttömahdollisuuksien suhteen. Muun muassa tulostaminen

ei ole sallittua ja kirjastojen väliset kaukolainat ovat mahdollisesti ongelmallisia. Yhtenä e-kirjojen yleistymisen edellytyksenä vaaditaan toimiva tekijänoikeuskäytäntö.

2.5 E-lehdet

Lähes jokaisella painetulla aikakauslehdellä on jonkinlainen verkko tavoitettavuus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että näiden sivujen sisältö olisi jollakin tavoin sama kuin digitaalinen aikakauslehti. E-lehti voidaankin määritellä sellaiseksi, joka edellyttää osuutta lehden sisällöstä digitaalisesti eli se voi olla jäljennös painetusta lehdestä. Näissä voi siis olla mukana vuorovaikutteista sisältöä. Joidenkin e-lehtien tiedostomuotona on nähty esimerkiksi PDF -formaatti. Toisaalta täytyy huomata, että aina e-lehtien ei tarvitse olla suoria jäljennöksiä painetuista lehdistä (Santos Silva 2011, 301–302).

EMagz on kotimaisten elektronisten lehtien palvelu, joka sisältää ainoastaan aikakaus- ja ammattilehtien tarjonnan. Nämä näköisversiot kyseisistä lehdistä tarjoaa LM Tietopalveluiden sähköinen lehtikirjasto. Merkittävänä etuna voidaan nähdä päätelaiteriippumattomuus, jolloin tarvitaan ainoastaan toimiva verkkoyhteys ja laite. (LM Tietopalvelut Oy, [viitattu 2.11.2015]) Tämä palvelu vaikuttaa vielä melko uudelta, mutta erilaisia e-lehtiä palvelusta löytyy jo laajastikin.

Vastaavasti samalta tarjoajalta löytyy myös ePress-niminen kotimaisten elektronisten lehtien palvelu, joka sisältää ainoastaan sanomalehtien näköisversioiden tarjonnan. Näihin kuuluvat siis tietynlaiset paikallis- ja maakuntalehdet. Arkistosta löytyy uusiempien lisäksi vanhenneita julkaisuja ja on, samalla tavoin kuin edellisenkin, päätelaiteriippumaton. (LM Tietopalvelut Oy, [viitattu 1.11.2015]) Tämä palvelu on nykyään käytettävissä Lapuan kaupunginkirjastossa, josta löytyy paikkakunnan oma paikallislehtikin.

E-lehtien kehitys on lupaava, ainakin jos ekologinen e-paperi innovaatio ottaa paikkansa sanoma- ja aikakauslehtien lukualustana. Tämä Leia Median 2012 vuonna alkanut projekti on jo testattu Helsingin Sanomien lukemiseen sähköttömästi tältä ainutlaatuiselta laitteelta. Suomalaiset Valtteri Halla ja Ari Erkinharju

ovat ne henkilöt, jotka ovat tämän kehityksen takana. Esimerkiksi Hallan mukaan e-paperi toimii bluetooth -yhteydellä ja päivänvalon avulla valokennon kautta e-paperin takakannessa. Tämän kehityksen avulla pyritään pienentämään erilaisia kuluja ja korvaamaan tavallisiakin paperisia ratkaisuja ympäristöystävällisellä e-paperilla. Tässä yhdistyy kustantamojen pilvipalveluun tuottaminen ja tuote eli elektroninen paperi (Korvenoja 2014).

Yleisiin kirjastoihin voidaan FinELibin kautta tilata esimerkiksi kansainvälisiä e-lehtiä sisältävää PressDisplayta, joka kuuluukin eniten tilattujen aineistojen listalle. Toisaalta näissä yleisissä kirjastoissa ei e-lehtiin käytetä niin suuria summia rahaa verrattaessa esimerkiksi yliopistoihin ja korkeakoulukirjastoihin (FinELib-palveluyksikkö 2015, 20–22).

3 TUTKIMUS

3.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä oli tarkoituksena selvittää kahden Lokia-kirjaston, Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjaston asiakkaiden e-aineistojen tietämystä ja mielipiteitä kyselytutkimuksen avulla. Samalla tueksi tälle tutkimukselle haastateltiin Lapuan kaupunginkirjaston kirjastonhoitajaa e-aineistoista. Tarkoituksena oli siis saada tietoa asiakkaiden e-aineistojen käytöstä ja kuitenkin myös esimerkiksi syistä niiden käyttämättömyyteen.

Lokia-kirjastojen joukkoon kuuluvat siis Lapuan ja Kauhavan lisäksi niin Isokyrö, Jalasjärvi kuin Laihiakin. Lapualta löytyy yksi lähikirjasto ja Kauhavalta vastaavasti kolme. Tämä tutkimus kattaa kuitenkin osaltaan ainoastaan nämä kaksi edellä mainittua kirjastoa.

Heikkilän (2014, 12) mukaan tutkimuskysymyksistä muodostettu joukkio on laajemmassa mielessä osa tutkimusongelmaa. Tämän asetelman avulla tähdätäänkin saavuttamaan ratkaisu eli vastauksia.

Tutkimusongelmaa selvitettiin tässä tutkimuksessa seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

- 1) Millaisia e-aineistoja näissä kyseisissä kirjastoissa käytetään?
- 2) Miksi erilaisia tiedostomuotoja tarvitaan?
- 3) Mitä mielipiteitä asiakkailla on e-aineistoihin liittyen?
- 4) Millaisena asiakkaat näkevät e-aineistot?

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä opinnäytetyössä käytetään tutkimusmenetelminä niin kvantitatiivista kuin kvalitatiivistakin menetelmää. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 28,32) mukaan tällais-

ta yhdistelmää voidaan nimittää esimerkiksi monistrategisena tutkimuksena. Tällöin näiden kahden menetelmän luokittelu on niin sanottujen tehtävien mukaisesti jaoteltavissa. Tässä tutkimuksessa käytetäänkin menetelmien innoittavaa käyttöä, jolloin toinen tutkimusmenetelmä (tässä tapauksessa kvalitatiivinen) on taka-alalla ja luo pohjaa kyselytutkimuksen taustalle.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus tai myös toisin kutsuttuna tilastollinen tutkimus, pyrkii kartoittamaan lukumääriin ja prosentteihin sisältyviä kysymyksiä. Löydetyistä tuloksista voidaan tehdä yleistyksiä tilastollisen päättelyn kautta. Tällaisen tutkimusotteen avulla voidaan havainnoida vallitseva tilanne, mutta ei kuitenkaan sen takana olevia syitä (Heikkilä 2014, 14–15).

Vastaavasti kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus pyrkii käsittämään tutkimuskohdetta ja ennen kaikkea taustalla olevia syitä. Minkäänlaisia tilastollisia yleistyksiä ei voi näin pienistä tapauksista muodostaa, koska tutkimuksessa kohdistutaan tutki- maan niin suppeaa joukkoa (Heikkilä 2014, 15). Tätä laadullista tutkimusta käytetään myös silloin kun tutkitusta ilmiöstä halutaan saada perusteellisempi näkemys (Kananen 2010, 41).

Haastatteluna oli teemahaastattelu eli sellainen haastattelun tekniikka, joka lähes- tyy ensin yleiseen ja sen jälkeen yksityiseen. Pääpaino on valmiiksi laadituissa teemoissa, joissa edetään haluamassa järjestyksessä (Kananen 2010, 55). Tätä haastattelumuotoa voidaan nimittää puolistrukturoiduksi, jonka runko on olennais- ten teemojen käytössä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48).

Tämä teemahaastattelu toteutettiin kirjastonhoitajalle keskiviikko-aamupäivänä, 27.5.2015 Lapuan kaupunginkirjastossa ennen kirjaston avaamista asiakkaille. Haastattelupaikkana oli avoin ylätasanne eli varsinainen tila toiselle kerrokselle kirjastoa. Lapuan kaupunginkirjasto onkin tehdassaliin luotu paikka kirjastolle ja samalla osa Kulttuurikeskus Vanha Paukkua.

Haastateltavaksi henkilöksi valittiin Lapuan kaupunginkirjaston kirjastonhoitaja Maarit Mäki-Haapoja. Päätös varmeni jo työharjoittelun aikana Kauhavan kaupun- ginkirjastossa, kun selveni se, että Lapuan suunnalla e-kirjoihin oli jo perehdytty ja Mäki-Haapoja olikin tehnyt e-kirjojen opasteita Lakia-kirjastoille. Tämä on myöskin syynä sille, miksi haastateltiin vain yhtä henkilöä. Haastattelun jälkeen siitä kirjai-

tettava teksti on litteroitava (eli kirjoitettava auki). Sanatarkka litterointi onkin perin-pohjainen taso, jolloin kirjoitetaan murteet ja äännähdyksetkin osaksi tekstiä (Ka-nanen 2010, 59). Tämä haastattelu litteroitiinkin sanasta sanaan, jolloin litteroitua tekstiä tuli yhteensä 22 sivullista eli noin 7 900 sanaa.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Taustatiedot

Kysely (Liite 1) oli avoinna 18.5–10.7.2015 eli tasan 8 viikkoa Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjastojen asiakkaille. Kyselyyn pystyi vastaamaan verkossa ja näissä kyseisissä kirjastoissa. Lapuan kaupunginkirjastossa vastausten saamisten avuksi otettiin kirjapalkinnon arvonta, jonka voittaja saisi kirjan joko painettuna tai halutessaan ihan elektronisena kirjanakin. Olin myös itse molemmissa kirjastoissa säännöllisin väliajoin jakamassa kyselylomakkeita asiakkaille.

Neljä ensimmäistä kysymystä koostavat kyselyn taustatiedot. Paperilomakkeeseen vastattiin 83 kertaa ja sähköiseen versioon 17 kertaa. Ensimmäinen kysymys koski vastaajien sukupuolta. Kyselyyn vastasi yhteensä 100 ihmistä, joista naisia oli 80 ja miehiä 20. Prosentuaalisesti jako on sama eli vastanneista 80 prosenttia on naisia ja 20 prosenttia taas miehiä.

Heikkilä (2014, 43) toteaa, että otoskoon eli tutkimuksessa saatujen vastausten lukumäärä tulisi olla vähintään noin 100 ja varsinkin silloin, jos näitä tuloksia havainnoidaan kokonaistasolla. Tässä tutkimuksessa ideaaliksi tulosten lukumääräksi olisi voinut sanoa 200 vastaajaa, koska kohderyhminä olivat kahden kirjaston asiakkaat. Nämä saadut tulokset riittävät kuitenkin antamaan tilastollisesti luotettavia tuloksia.

Toisessa kysymyksessä kysyttiin vastaajien ikää. Eniten kyselyyn vastasivat 50–54-vuotiaat sekä 40–44-vuotiaat. Yleisesti ottaen ikäjakauma on suhteellisen tasainen ja kaikista ikäryhmistä löytyy myös vastaajansa. Vähiten vastaajia löytyy kuitenkin, pienellä erolla muihin, yli 60-vuotiaista. Tämä johtunee siitä, että perinteinen kirja on ollut käytössä heillä jo niin kauan, jolloin sähköisten kirjojen tuntemus ei ole ollut tarpeen. (Taulukko 1.)

Kauhavalla naisten ja miesten (eli molempien sukupuolien) keski-ikä ilmoitetaan vuoden 2014 tilastojen mukaan olevan 44,8 ja Lapualla 42,2 vuotta (Väestöllisiä tunnuslukuja alueittain 1990–2014, [viitattu 2.11.2015]). Tämä kuvastaa kyselyn vastaajista sitä, että näitä 40–49-vuotiaiden ikäryhmiä edustavat merkittävä osa

(23 vastaajaa) vaikkakin 50–59-vuotiaiden ikäryhmä on vastannutkin eniten (26 vastaajaa).

Taulukko 1. Vastaajien ikä (n=100)

Ikä	Vastaajien lukumäärät
Alle 19	10
20-24	8
25-29	8
30-34	9
35-39	9
40-44	12
45-49	11
50-54	16
55-59	10
Yli 60	7

Kolmas kysymys koski vastaajien asuinpaikkaa. Kyselyyn vastanneiden jakauma Kauhavan ja Lapuan välillä on tasan (molemmissa on 48 vastaajaa). Vastaajia oli myös Helsingistä, Espoosta, Seinäjoelta ja Alajärveltä. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Vastaajien asuinpaikka (n=100)

Asuinpaikka	Vastaajien lukumäärät
Kauhava	48
Lapua	48
Muu, mikä?	4

Neljäs kysymys koski vastaajien koulutusta. Eniten kyselyyn vastasivat alemman ammattikorkeakoulututkinnon tai opistotason tutkinnon suorittaneet (41 vastaajaa). Toiseksi eniten vastasivat ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet (18 vastaajaa). Kaikkein vähiten vastaajia oli tohtorien ja lisensiaattien joukossa (2 vastaajaa). Hieman yli puolet kyselyyn vastanneista on siis korkeakoulututkinnon suorittajia tai jo suorittaneita (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Vastaajien koulutus (n=100)

Koulutus	Vastaajien lukumäärät
Peruskoulu/kansakoulu	14
Ammattitutkinto	15
Ylioppilas	10
Alempi korkeakoulututkinto tai opistotason tutkinto	41
Ylempi korkeakoulututkinto	18
Tohtori/lisensiaatti	2

Haastattelun asiantuntijalla Mäki-Haapojalla on kirjastoalan ylempi korkeakoulututkinto. Hänen työkokemuksensa kirjastossa on lähes 30 vuotta ja ainakin monelta eri vuosikymmeneltä. Hänen aikanaan ovatkin olleet muun muassa detroit-lainaus kuin myös pahviset luettelointikortit ja kameralainaus. Muutokset ovat olleet suuria ja käytännön rutiinit ovat hioutuneet toisenlaisiksi. Atk-osaaminen tai tarkemmin sanottuna it-taidot ovat hänen osaltaan atk-ajokorteista Tieken ajokorttitutkinnoista A-kortin suorittaminen noin 15 vuotta sitten ja formaalia eli muodollista koulutusta hän ei ole hankkinut, vaan uskoo saaneensa oppinsa töidensä kautta. Kirjastossa yhden toisen työntekijän vastuualueena ovatkin koneet ja laitteet. Mäki-Haapoja myös tarkentaa vastaustaan seuraavasti:

Että sanotaanko niin, että, että kyllä mä niinkö sovellusohjelmia, jos tulee uusia sovellusohjelmia, niin kyllähän kaikkien kirjastoihmisten pitää niitä oppia käyttämään, ihan työn kautta ja sitten muutenkin. Mikä nyt ehkä yksityiselämässä taikka jossakin muussa työssä käyttää. Mutta sitten sanotaan, että se mikä on siellä koneen sisällä, niin siitä mä en ymmärrä.

4.2 Tietämys e-aineistojen kokoelmasta

Kyselyssä kartoitettiin sitä, olivatko asiakkaat havainnoineet kirjastoissa esimerkiksi mainoslehtisissä ollutta Ellibs-logoa. Suurin osa kyselyyn vastanneista ei ollut nähnyt logoa (59 %). Vastaavasti logon nähneitä oli 28 vastaajaa ja 13 vastaajaa ei osannut sanoa, oliko nähnyt logoa vai ei. (Taulukko 4.) Yleisemmässä käytössä on E-kirjasto-logo ja vaihtelevasti käytetään myös pelkkää E-kirjainta. Edellä mainitut logot olisivat voineet olla tutkimukseen liittyen parempia vaihtoehtoja, mutta toisaalta tätä e-kirjojen myyjää mainostetaan myös kirjastojen esitteissä, asiakkaillekin.

Kanasen (2014, 210) mukaan ristiintaulukoinnissa on tarkoituksena havainnoida kahta erilaista muuttujaa eli kysymystä yhtäaikaisesti ja muodostaa niistä saatu tulos yhdistelmätaulukoksi. Seuraavassa ristiintaulukoidaan logon havainnointia kauhavalalaisten ja lapualaisten joukosta. 11 kauhavalalaista vastaajaa oli nähnyt logon, mikä on 11,5 % vastanneiden kauhavalalaisten ja lapualaisten koko määrästä 96:sta. Vastaavasti 16 lapualaista vastaajaa (16,7 %) oli nähnyt kyseisen logon. Luvut ovat vielä melkoisen pieniä, mutta voi päätellä, että Lapuan kaupunginkirjastossa Ellibs-logo on näkynyt hieman enemmän kirjaston asiakkaille kuin Kauhavalalla.

Taulukko 4. Logon havainnointi (n=100)

Vastaajien lukumäärät	
Kyllä	28
Ei	59
En osaa sanoa.	13

Vastaajilta tiedusteltiin mielipidettä e-aineistojen kokoelmasta. Suurin osa kyselyyn vastanneista (71 %) ei osannut sanoa mielipidettään. Tämä johtunee siitä, että vastaajat eivät olleet tutustuneet kirjastojen tarjoamiin e-aineistoihin, ennen kaikkea e-kirjoihin. Mielipide löytyi kuitenkin yhteensä 29 prosentilta vastaajista. Näi-

den vastaajien joukosta kokoelmaa pidettiin eniten melko hyvänä (15 % vastaajista). (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Vastaajien mielipide e-aineistojen kokoelmasta (n=100)

Vastaajien lukumäärät	
Erinomainen	0
Hyvä	4
Melko hyvä	15
Kohtalainen	6
Huono	4
En osaa sanoa.	71

Lakian e-kirjakokoelma koostuu yhteensä 345 e-kirjasta, joista tietokirjoja on 286 ja kaunokirjallisuutta 59 kappaletta. Nämä luvut on otettu Ellibs-verkkokaupan sivujen tilastoista. Lainausten määrä vuodelta 2014 oli 196 ja vuoden 2015 osalta 27.5.2015 mennessä 160. Asiakkaiden määrä on 43 ja edellä mainittuna päivänä viidellä (5) asiakkaalla oli e-kirjoja lainassa (Mäki-Haapoja 2015b).

E-kirjojen valintaprosessiin ei ole Lakia-kirjastoissa yhteisiä laadittuja sääntöjä taikka kokoelman painopistealueita. Esimerkiksi uutuusromaaneita pyritään hankkimaan niitä saataessa ja myös yleistajuisia tietokirjoja valitaan. Mäki-Haapoja luottaa yleensä myös mutu-tuntumaan siinä, mitkä kirjat voisivat mennä niin sanotusti kaupaksi. Hän on huomannut myös lisääntyneen tarpeen ja mahdollisen painopistealueen matkaoppaille. Ongelmana on kuitenkin suomenkielisten matkaoppaiden vähyys e-kirjoina. Hän nimeää yhden tapauksen, jossa matkaopasta tarvittiin nopeasti ja se hankittiinkin e-kirjana. Tämän avulla prosessi oli nopea ja matkaopas olikin sitten heti asiakkaalla käytettävissä. Toinen painopiste hänen mukaansa voisi olla ammattikorkeakoulujen opiskelijoiden oppikirjat. Mäki-Haapoja lisää vielä vastaukseensa valinnoista:

Mut ehkä se lähtee vähä sitte sillai, että kun joka kirjastossa on totuttu noita, painettuja kirjoja ostamaan, niin vähä samalla systeemillä. Ai-

noa suurin ongelma on tietysti se, että kaikkia sitä mitä painettuna ilmestyy, ei saa niin kun, e-kirjana.

4.3 E-aineistojen käyttäminen

Kyselyssä kartoitettiin, minkä tyyppisiä laitteita vastaajat omistavat. Selkeästi suosituin laitteisto on monelta löytyvä tietokone tai kannettava tietokone (90 vastausta). Seuraavaksi suosituin on älypuhelin (69 vastausta) ja tablettakin on 41 vastaajalla. Varsinaisia e-lukulaitteita löytyi ainoastaan kahdelta vastaajalta ja viisi vastaajaa ei omista mitään näistä laitteista. Tämä kysymys hahmotteli sitä asetelmaa, kuinka monella olisi valmiudet lukea e-kirjaa (94 prosentilla vastaajista), koska se on mahdollista näillä kaikilla laitteilla. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Vastaajien omistamat laitteet (n=207)

	Vastausten lukumäärät
Tietokone/kannettava	90
E-lukulaite (esimerkiksi Kindle, Sony Reader)	2
Tabletti (esimerkiksi iPad, Samsung)	41
Älypuhelin	69
En mitään näistä laitteista.	6

Kahdeksas kysymys selvensi kirjaston e-kirjojen lukemista ja lataamista. Selkeästi enemmistö eli 83 ihmistä ei ole ladannut niitä ja 17 ihmistä on. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa, että 17 prosenttia on ladannut e-kirjoja kirjaston kokoelmista. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Kirjaston e-kirjojen lainaaminen (n=100)

Vastaajien lukumäärät	
Kyllä	17
Ei	83

Yhdeksäs kysymys oli vapaavalintainen ja koski edellisen kysymyksen kielteisesti vastanneita. Kysymyksessä haluttiin vastauksia siihen, miksi e-kirjoja ei ole ladattu. Vastauksia kysymykseen löytyi 67 kappaletta. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa sitä, että 80,7 prosenttia vastasi tähän kysymykseen.

Vapaavalintaiseen kysymykseen tulleissa vastauksissa korostuivat perinteisten eli painettujen kirjojen suosiminen, tietämättömyys e-kirjoista ja niiden lataamisesta sekä se, että osa vastaajista ei ole kokenut tarvetta lukea e-kirjoja. Näissä seuraavissa kyselyyn tulleissa vastauksissa korostuvat nämä kolme edellä mainittua painotusta kuin myös kaksi lähes ääripään vastausta:

“En ole ehtinyt tutustua palveluun sillä luen mieluummin oikeita kirjoja.”

“Ei tarpeeksi tietoa, eikä ole tullut missään vastaan.”

“ei ole ollut tarvetta vielä”

“en pidä E-kirjoista. ennemmin valitsen perinteisen”

“En ole vielä tullut tutustuneeksi e-kirjoihin, mutta nyt täytyy korjata asia”

10. kysymys selvensi kirjaston e-lehtien lukemista. Jälleen tässäkin suurin enemmistö (96 %) ei ollut lukenut e-lehtiä. Vastaavasti neljä (4) kyselyyn vastanneista oli lukenut e-lehtiä. Kyselyn aikaan ePress-tietokanta, elektronisten kotimaisten sanomalehtien kokoelma, ei ollut vielä avoinna asiakkaille. E-lehden määritelmää olisi täytynyt tässä kohden ehkä hieman avata. (Taulukko 8.)

Taulukko 8. Kirjaston e-lehtien lukeminen (n=100)

Vastaajien lukumäärät	
Kyllä	4
Ei	96

Myös 11. kysymys oli vapaavalintainen ja koski edellisen kysymyksen kielteisesti vastanneita. Kysymyksessä haluttiin vastauksia siihen, että miksi e-lehtiä ei ole luettu (vaikka niitä ei edes ollut vielä saatavilla). Vastauksia kysymykseen löytyi 70 kappaletta. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa sitä, että 72,9 prosenttia vastasi tähän kysymykseen.

Tässä vapaavalintaisessa kysymyksessä vastauksissa toistuivat painettujen lehtien suosiminen ja vastaavasti lehtien lukemattomuus, tietämättömyys e-lehdistä ja myös se, että osa vastaajista ei ole kokenut tarvetta lukea e-lehtiä. Noin kuudessa (6) vastauksessa käy ilmi, että e-lehdistä tiedetään se, että kokoelmassa ei niitä kyselyn aikaan ollut tai ainakaan löydetty. Näissä seuraavissa kyselyyn tulleissa vastauksissa korostuvat nämä neljä edellä mainittua painotusta kuin myös kaksi vastausta, joista selviää tämä e-lehtien todellinen saatavuus:

“Lehtiäkin tykkää lukea ja selata paperiversiona enemmän.”

“EN LUE LEHTIÄ KIRJASTOSSA”

“En oo tiänny niistä”

“Ei ole ollut tarvetta.”

“Niitä ei ole.”

“En tiedä onko kirjastolla edes tarjolla e-lehtiä.”

12. kysymyksessä kysyttiin e-aineistojen lainauksien useutta. Suurin osa kysymykseen vastanneista (78 %) ei ollut vielä koskaan lainannut kirjaston e-aineistoja. Lainanneita löytyi siis yhteensä 22 prosenttia. Tästä joukosta suurin osuus oli harvemmin e-aineistoja lainanneissa (10 %) ja seuraavaksi olikin tasai-

nen määrä muutaman kerran vuodessa (6 %) ja kuukaudessa (6 %) lainanneita. Kukaan vastaajista ei lainaa päivittäin tai viikoittain e-aineistoja. (Taulukko 9.)

Taulukko 9. E-aineistojen lainaaminen (n=100)

Vastaajien lukumäärät	
Ei koskaan	78 %
Harvemmin	10 %
Muutaman kerran vuodessa	6 %
Muutaman kerran kuussa	6 %
Viikoittain	0 %
Päivittäin	0 %

4.4 E-kirjojen lukeminen ja hankinta

13. kysymyksessä kartoitettiin e-aineistojen lukemisen laitteistoja eli myös muitakin kuin vain kirjaston kokoelmiin kuuluvia. Vastausten kokonaismäärä on 100. Suurin osa tähänkin kysymykseen vastanneista ei ole lukenut e-aineistoja (65 vastausta). Laitteistoista suosituin oli tietokone ja verkkoselain (23 vastausta), toiseksi suosituin tabletti (16 vastausta) ja kolmanneksi suosituin älypuhelin (13 vastausta). Varsinaisella e-lukulaitteella lukee ainoastaan yksi vastaaja. (Taulukko 10.)

Verrattaessa tätä tulosta seitsemänteen (7) kysymykseen, on tulos hieman poikkeava. Siinä älypuhelimien omistajia löytyi toiseksi eniten 69 kappaleella (kun taas tässä vasta kolmannella sijalla), joten voisi sanoa, että älypuhelimia ei pidetä oleellisena laitteena e-aineistojen käyttöön ja lukemiseen. (Katso tarvittaessa taulukko 6.)

Taulukko 10. E-aineistojen lukemismvälineet (n=118)

	Vastausten lukumäärät	Prosenttiosuus
En ole lukenut e-aineistoja.	65	65 %
Verkkoselaimella/tietokoneella	23	23 %
Tabletilla (esimerkiksi iPad, Samsung)	16	16 %
Älypuhelimella	13	13 %
E-lukulaitteella (esimerkiksi Kindle, Sony Reader)	1	1 %
Muulla, millä?	0	0 %

Mäki-Haapojan mukaan jonkinlainen lukulaite on hankittu Lapuan kaupunginkirjastoon jo noin kymmenisen vuotta sitten, mutta jäänyt kuitenkin unholaan. Hän ei kuitenkaan itse ole ollut mukana tämän laitteen hankinnassa. Asiakkaat eivät ole pahemmin kyselleet näistä laitteista, koska osalla on varmaan itsellään kyseiset e-kirjojen lukulaitteet. Nykyään tunnetumpaa saattaa olla e-kirjojen käyttäminen tablettien avulla.

Lapuan kaupunginkirjastossa onkin viisi iPad-tablettia, jotka on hankittu jo muutama vuosi sitten. Pääasiallisesti näitä laitteita on käytetty koululuokkien tiedonhaun opetukseen. Kirjastoon on myös tulossa ePress-tietokanta, jossa on e-lehtiä, joita voi lukea langattomassa verkossa. Hän toteaaakin, että nämä tabletit olisivat voineet sopia e-lehtien lukemiseen esimerkiksi kirjaston lehtisalissa. Näitä tabletteja ei kuitenkaan lainata kirjaston tilojen ulkopuolelle. Hän myös uskoo koko henkilökunnan hallitsevan laitteiden käytön. Ongelmiinkaan ei ole törmätty tablettien kanssa, kunhan laitteet on vain muistettu ladata täyteen ennen opetustilaisuuksia.

14. kysymyksessä pyydettiin e-kirjojen lukijoilta vastausta siihen, että mistä he niitä hankkivat. Vastausten kokonaismäärä oli 45 vastausta. Selvästi suosituin vastaus oli kirjasto (20 vastausta). Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa 57,1 prosenttia vastauksista. Toiseksi eniten hankittiin kotimaisista verkkokirjakaupoista (11 vastausta) ja kolmanneksi eniten sovelluskaupoista (9 vastausta). Selkeästi vähiten (1 vastaus) hankintoja oli ulkomaisista verkkokirjakaupoista. ”Muualta, mistä” vasta-

uksista (yhteensä 4 vastausta) kaksi oli saanut e-kirjoja suoraan kustantajilta ja toimittajilta. (Taulukko 11.)

Ristiintaulukoitaessa e-kirjojen hankintapaikkoja kauhavalalaisten ja lapualaisten joukosta kävi ilmi, että 11 kauhavalalaista hankkii kyseiset kirjat kirjastosta, mikä on 25,6 % vastanneiden kauhavalalaisten ja lapualaisten koko määrästä 43:sta. Vastaavasti 8 lapualaista vastaajaa (18,6 %) olivat hankkineet kirjoja kirjastosta. Suosituimpana tapana lapualaiset vastaajat (20,9 %) pitävät kotimaista verkkokauppaa (esimerkiksi Elisaa). Kun taas kauhavalalaisilla vastaajilla (16,3 %) kirjaston jälkeen suosituin tapa hankkia e-kirjoja on sovelluskaupat, kuten App Store.

Taulukko 11. Hankkimistapa (n=45)

	Vastausten lukumäärät	Prosenttiosuus
Kirjastosta	20	57,1 %
Kotimaisesta verkkokirjakaupasta (esimerkiksi Elisa)	11	31,4%
Sovelluskaupasta (esimerkiksi App Store)	9	25,7 %
Muualta, mistä?	4	11,4 %
Ulkomaisesta verkkokirjakaupasta (esimerkiksi Amazon)	1	2,9 %

Kirjastonhoitaja Mäki-Haapola korostaa hankintojen yleistajuisuutta ja sitä, että tunnistaa minkälaiselle aineistolle on tarvetta. Muun muassa paljon varatuista painetuista kirjoista, joista on syntynyt kunnan varausjono, voitaisiin tehdä e-kirjahankintoja. Faktan ja fiktion suhde e-kirjoissa ei käy ilmi, mutta se on riippuvainen jo kustantajien tarjonnasta asti. Eli kuitenkin kaikkia niitä toivottuja kirjoja, mitä saadaan painettuna kirjastoon, ei välttämättä saada ostettua e-kirjojen koko-

elmaan. Hän kertoo seuraavassa kohdassa tarkemmin siitä, että miten kaikkea ei voi saada kirjastolevitykseen ja vertaa e-kirjoja painettuihin kirjoihin:

E-kirjojen suhteen niinku se kirjastojen liikkumavara ei oo niin suuri ku painetun aineiston suhteen. Koska painettua aineistoa kirjastot voi ostaa vapaasti, mutta e-kirjoja me ei voida kaikkia ostaa vaikka me haluttaisiinkin.

Ilmaisia e-kirjoja hankkiessaan, esimerkiksi Ellibsistä, Mäki-Haapoja huomioi ensimmäisenä kirjojen tuoreutta ja vanhempien teosten kohdalla niiden aiheita. Pyrkimyksenä on näiden avulla täydentää painetunkin kokoelman tarjontaa. Maantieteellisesti teoksissa voidaan painottaa mieluiten Pohjanmaan aluetta, jolloin tällaisille teoksille löytyy lukijansa.

15. kysymyksessä kartoitettiin e-kirjojen lukijoiden tutustumista vapaasti luettavissa oleviin e-kirjoihin Internetissä. Tämän kysymyksen olisi voinut vielä paremmin tarkentaa siten, että tässä tarkoitetaan e-kirjoja, jotka saadaan laitteelle ilman lainausta ja erillistä lukuohjelmaa. Vastausten kokonaismäärä oli 53. 34 vastaajaa (64,2 %) ei ole tutustunut vapaasti luettavissa oleviin e-kirjoihin ja 19 vastaajaa (35,8 %) vastaavasti on tutustunut.

16. kysymyksessä kartoitettiin e-kirjojen lukijoiden lukuohjelmien valintaa. Vastausten kokonaismäärä oli 50. 16 vastausta, ilmaisi sen, että lukuohjelmaa ei osattu kertoa. Kuitenkin 23 vastauksessa tämä osattiin kertoa ja valita vaihtoehtoista. Eniten luetaan suoraan selaimessa (16 vastausta), sen jälkeen Adobe Digital Editions:lla (6 vastausta) ja kolmanneksi eniten Bluefire Reader:lla (5 vastausta). Applen iBooks sai puolestaan 4 vastausta ja Overdrive Media Consolea ei käyttänyt kukaan vastaajista. ”Jokin muu, mikä” vastauksissa (3 vastausta) esille tuli esimerkiksi Kobo (eli Kobo App) ja Elisan (eli Elisa Kirja-sovellus).

Ristiintaulukoitaessa kirjaston e-kirjoja ladanneiden lukuohjelmilla lukeneiden joukosta, kävi ilmi, että 9 lukee suoraan selaimessa, mikä on 39,1 % kyllä-kohtaan vastanneiden koko määrästä 23:sta. Vastaavasti niin Bluefire Reader kuin Adobe Digital Editions saivat molemmat 5 vastaajaa, jolloin molemmilla oli 21,7 % osuudet.

Lapuan kaupunginkirjaston tableteissa on lukuohjelmana ilmainen Bluefire Reader, joka voidaan ladata esimerkiksi älypuhelimelle tai tablettiin. Mäki-Haapoja on myös itse tutustunut muun muassa Adobe Digital Editionsiin. Ongelmia lukuohjelmassa on aiheutunut Adobe ID:n rekisteröimisen kanssa. Rekisteröimiseen vaaditaan gmail-muotoinen sähköpostiosoite. Ratkaisuihin on päästy kuitenkin esimerkiksi kokeilun ansiosta. Ohjeistuksia löytyy paljon ja hän on myös itse koonnut lukulaitteen lataamisohjeita, mutta todennut Ellibs-sivujen opastukset tarpeeksi riittäviksi.

Lakia-kirjastoissa e-kirjojen laina-ajat ovat valittavista seuraavista kahdesta: joko kaksi viikkoa tai kolme päivää. Vaikka sulkisikin selainohjelman ja yhteyden, on kirja edelleen siellä seuraavalla kerralla valmiina jälleen luettavaksi. Lukuohjelmankin täytyy ladata ainoastaan kerran omalle laitteelleen. Asiakkaita ajatellen tämä voi olla niin sanottu kynnykskysymys kuin myös se, että kaikki eivät uskalla ladata ilmaisohjelmia laitteilleen.

Lukuohjelmattomuus liittyy uuteen käyttöliittymään. Siinä e-kirja ladataan suoraan selaimessa luettavaksi ilman minkäänlaista erikseen ladattavaa lukuohjelmasoveltusta. Siihen tarvitaan ainoastaan nettiyhteyden lisäksi laite ja kirjastosta saadut omat tunnukset. Mäki-Haapoja kertoo myös tarkemmin, miten esikatselutoiminto toimii Ellibsin uudessa lukuliittymässä:

Ja sitte sitä, sielähän [Lakia-kirjastojen Ellibs-sivujen lukuliittymässä] on vielä myös niin, että sielä saa siihen sen esikatselun myöskin ilman mitään kirjastotunnuksia. Et sieltä tulee, siitä e-kirjasta, tuota niin, saa muutaman sivun ihan esikatseluun, kuhan vaan painaa sitä esikatselu-linkkiä.

Mäki-Haapoja on pitänyt kirjaston asiakkaille vapaamuotoisia opetushetkiä yleensä iltapäivisin. Tällä vapaamuotoisuudella hän tarkoittaa sitä, että niitä ei ole mitenkään järjestetty eli tarkkoja kellonaikoja ja paikkoja ei ole määritelty tai markkinoitu asiakkaille. Hänen mielestään e-kirjojen esittelyjen ei tarvitsisi tapahtua ainoastaan kirjaston sisätiloissa vaan melkein missä vaan. Jos valitsee tämän jälkimmäisen tavan, on syytä muistaa huomioida verkkoyhteyden saavutettavuus laitteille.

17. kysymyksessä kartoitettiin luettujen e-kirjojen kieltä. Vastausten kokonaismäärä oli 49. Eniten vastauksia sai suomen kieli (37 vastausta), toiseksi eniten englannin kieli (11 vastausta) ja kolmanneksi eniten ruotsin kieli (1 vastaus).

4.5 E-aineistojen lukemiseen ja hankintaan liittyvät valinnat

18. kysymyksessä kartoitettiin sitä, miten asiakkaat saavat tietoa kirjaston e-aineistoista. Vastausten kokonaismäärä oli 118. Eniten tietoa saatiin verkkosivuilta (33 vastausta) ja henkilökunnalta (28 vastausta). Myös kyselyn aikana sai osa vastaajista tietoa (31 vastausta). Facebook-sivuilta (11 vastausta), lähipiirin ihmisiltä (8 vastausta), lehdestä (5 vastausta) ja ilmoitustaululta tai mainoslehtisistä (2 vastausta) saatiin myös jonkin verran tietoa.

Ristiintaulukoimalla vastaajien ikää saamansa tiedon lähteeseen, esille nousevat seuraavat pääkohdat: alle 19-vuotiailla, 25–29-vuotiailla, 30–39-vuotiailla ja yli 60-vuotiailla suosituin tapa hankkia tietoa on henkilökunnalta. Kun taas 20–24-vuotiaat, 40–54-vuotiaat ovat nimenneet verkkosivut ja 55–59-vuotiaat saavat tietonsa lukemalla lehdestä.

19. kysymyksessä kartoitettiin sitä, että minkälaisia kirjaston e-kirjoja asiakkaat mahdollisesti haluaisivat lainata. Vastausten kokonaismäärä oli 112. Jakauma kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden välillä on lähes tasan, joten selvää eroa ei ole. Kaunokirjallisuus sai kuitenkin 52 vastausta ja tietokirjallisuus 51 vastausta. ”Muu, mikä” kohtaan vastauksia tuli 9 kappaletta. Näissä vastauksissa esiin nousivat esimerkiksi lehdet (3 vastausta), joissa ehdotettiin ammatti- ja sisustuslehtiä. Kirjoissa (2 vastausta) nousi vastaavasti esiin jännärit ja sisustuskirjat. (Taulukko 12.)

Taulukko 12. Mahdolliset lainatyypit (n=112)

Vastausten lukumäärät	
Kaunokirjallisuus (esimerkiksi romaanit, novellit, sarjakuvat)	52
Tietokirjallisuus (esimerkiksi historia, talous, terveys)	51
Muu, mikä?	9

Jokainen Lakia-kirjasto hankkii omatoimisesti aineistoa ja Mäki-Haapoja painottaakin Ellibsin tehokkuutta tässä kohden. Hänen mukaansa sivustolta näkee, jos joku muu Lakia-kirjastoista on jo hankkinut e-kirjan kokoelmaan. Näin vältetään hankkimasta kahta samaa e-kirjaa ja tietokannan kautta ei tarvitse joka kohdassa tarkistaa tilannetta. Lakia-kokouksessa on päätetty esimerkiksi hankintasummista.

Tehdessään hankintoja hän pyrkii yleensä tekemään yhteistyötä muiden osastojen vastaavien kanssa. Esimerkiksi lasten- ja nuortenkirjojen hankkimisesta vastaavan henkilön kanssa hän valitsee lasten- ja nuorten romaaneja eli e-kirjoja kokoelmaan. Joissakin tapauksissa tietynlaisia teoksia saa ainoastaan e-kirjana eli ei siis ollenkaan painettuina versioina.

E-aineistoihin liittyvä hankintaprosessi on hänen mukaansa laaja, koska siihen saattaa kuulua montakin eri toimijaa. Muun muassa kirjastojärjestelmän tuottajan eli Axiellin täytyy ottaa huomioon, että e-kirjat ovat Lakia-tietokannassa ja linkkienkin täytyy aueta. E-lehtiä (ePress) hankitaan siis LM Tietopalvelujen kautta, jossa on kyseisen sanomalehtipalvelun kotimaisia lehtiä. Painopiste onkin koettu tarpeellisimmaksi suomenkieliseen aineistoon niin kirjojen kuin lehtienkin osalta.

20. kysymyksessä kartoitettiin niitä kieliä, joilla e-kirjoja haluttaisiin mahdollisesti lukea. Vastausten kokonaismäärä oli 121. Eniten vastauksia sai suomen kieli (83 vastausta), toiseksi eniten englannin kieli (32 vastausta) ja kolmanneksi eniten ruotsin kieli (6 vastausta). Tämä jakauma on hyvin samanlainen kuin kysymyksen 17. vastauksista ilmenee.

Tilastoa kielen mukaisesta jaottelusta koko kokoelmasta ei voinut saada, koska vieraskieliset tietokirjat luokitetaan aiheen eikä kielen mukaan. Tällöin ei siis voi

verrata kotimaisten ja ulkomaisten kirjojen välistä suhdetta toisiinsa (Mäki-Haapoja 2015b).

Vieraskielistä aineistoa ei hankita paljoakaan jo sen osalta, että Lapua on maaseutukaupunki, jossa ei ole paljoakaan tieteentekijöitä tutkimustöineen ja erikoisalojen korkea-asteen suorittajineen. Tämä koskee siis e-kirjakokoelmaa. Kirjaston jokamies-asiakasta ajatellen, kielenä suositaan suomenkielistä aineistoa.

21. kysymyksessä kysyttiin sitä, että mikä formaatti on e-kirjojen lukemiseen mieluisin. Vastaaajia kysymykseen oli 82. Vastaukset ovat tässäkin kohden hyvin tasaiset koska, PDF (kirjan sivuja selataan ylhäältä alaspäin) sai 40 vastaajaa (48,8 %) ja EPUB (kirjan sivuja selataan vasemmalta oikealle) sai 39 vastaajaa (47,6 %). ”Muu, mikä” kohtaan vastasi 3 vastaajaa (3,6 %), joissa ilmaistiin, että ei osata sanoa vastausta tähän kysymykseen.

Nämä tulokset olivat hyvin tasaisia, vaikkakin PDF on varmasti suurelle osalle vastaajista paljon tutumpi. Yleisesti ottaen tietynlaisia tiedostoja ja tekstiä selataan erilaisilta laitteilta ylhäältä alaspäin, esimerkiksi tietokoneella ja tabletilla. Tämä tulos kuitenkin tukee melko hyvin Saarisen, Joensuun ja Koskimaan (2001, 22) väitettä siitä, että näyttölukemista koskevassa tutkimuksessa vastaajat pitivät pysyvuuntaista sivuformaattia ja ei-rullaavaa sivunvaihtoa oleellisimpana vaihtoehtona. Tämä lähde ja tulos täytyykin suhteuttaa nykyaikaan, koska EPUB on kehitetty paljon PDF-formaattia myöhemmin.

Haastateltavan Mäki-Haapojan mukaan EPUB- ja PDF-formaatissa olevia e-kirjoja löytyy molempia Lakian e-kirjojen kokoelmasta. Hän tietää, että EPUB-muotona ovat yleensä ainakin kaikki uutuudet romaaneista ja tietokirjoista. Tämäkin asia kuitenkin on riippuvainen kustantajista ja joillakin on enemmän PDF-muotoisia e-kirjoja. Hän huomauttaa tärkeän asian EPUB- ja PDF-formaatin eroavaisuudesta liittyen suoraan selaimessa lukemiseen ja lukuohjelmaan:

Mutta kyllä ne [e-kirjat] EPUB näyttää olevan, niinkun enimmäkseen on. Ja sehän on hyvä sen takia, että silloin sen voi sinne tuota niin selaimeseen ottaa ilman sitä lukuohjelmaa. Koska se PDF-muotohan vaatii sitten, että asiakkaalla on se lukuohjelma siinä omalla koneella.

22. kysymyksessä kysyttiin sitä, että pidetäänkö e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa. 41 vastaajaa (41 %) ei osannut sanoa tähän kysymykseen mielipidettään. 54 vastaajaa (54 %) piti e-aineistoja tärkeänä ja vastaavasti 5 vastaajaa (5 %) ei taas pitänyt niitä tärkeinä.

Ristiintaulukoimalla vastaajien ikää kirjaston e-aineistoja tärkeänä osana pitävistä (eli 22. kysymyksen kyllä -vastaajista), esille nousevat seuraavat pääkohdat: 40–54-vuotiaat ovat eniten myönteisiä e-aineistoja kohtaan, vastaavasti niin 30–34-vuotiaat kuin myös 55-vuotiaista eteenpäin olevien joukossa oli kaikkein vähiten myönteisiä vastaajia.

23. kysymyksessä pyydettiin edellisen kysymyksen kyllä -kohtaan vastanneita perustelemaan vastaustaan. Tämä kohta oli myös täysin vapaaehtoisesti vastattavissa. Vastauksia tuli yhteensä 42. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa sitä, että 77,8 prosenttia edellisen kysymyksen kyllä-vastaajista, vastasi tähän kysymykseen. Vastauksissa korostuivat nykyaikaisuus, kehittyvyys, monipuolisuus ja saavutettavuus. Näissä seuraavissa kyselyyn tulleissa vastauksissa korostuvat nämä neljä edellä mainittua painotusta:

“Nykypäivän kehitys, helposti saatavilla”

“Kehitys kehittyy :)”

”Aineiston tarjonta on monipuolista ja on mahdollista lukea aineistoa haluamassaan muodossa.”

”Kaikilla ei ole mahdollisuutta lähteä kirjastoon paikan päälle”

24. kysymyksessä pyydettiin 22. kysymyksen kielteisesti vastanneita perustelemaan vastaustaan. Tämä kohta oli myös täysin vapaaehtoisesti vastattavissa. Vastauksia tuli yhteensä 9. Tämä tarkoittaa sitä, että vastauksia saatiin enemmän kuin ei-kohtaan oli vastanneita. Mahdollisesti myös ”en osaa sanoa” kohtaan vastanneista muutama antoi vastauksensa. Vastauksissa korostuivat painetun kirjan suosiminen sekä e-kirjojen tuntemattomuus. Näissä seuraavissa kyselyyn tulleissa vastauksissa korostuvat nämä kaksi edellä mainittua painotusta:

”Kirja on esineenä mukavampi.”

”En ole tutustunut kyseisiin aineistoihin enkä tekniikkaan.”

4.6 E-aineistoihin liittyvä kommentointi ja palaute

Viimeisessä, 25. kysymyksessä sana oli vapaa. Tämä kohta oli myös täysin vapaaehtoisesti vastattavissa. Vastauksia tuli yhteensä 20. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa sitä, että 20 prosenttia kyselyyn vastanneista vastasi tähän kysymykseen. Vastauksista esimerkkeinä seuraavat:

”Nyt alkoi e-aineisto kiinnostaa.”

”Toivon lisää uutuuksia e-kirjana”

”Kansiin kirjoitettua kirjaa ei voita mikään”

”Ei koko maailman tarvitse muuttua "e-muotoon" !”

Myös haastattelun loppuksi sana oli vapaa ja Mäki-Haapoja toteaakin e-aineistojen olevan ennen kaikkea tulevaisuuden asia. Hän myös painottaa sitä, että kirjastojen täytyy olla mukana verkossa eli siellä missä asiakkaatkin viettävät aikaa esimerkiksi älypuhelimensa kanssa. E-kirjoista löytyy hänen mukaansa vielä kehittämisen varaa, koska ne ovat nyt olleet vain painettujen kirjojen sähköisiä versioita. Linkittävyttä puuttuu eli sitä, että e-kirjoista pääsisi siirtymään suoraan saman aiheen omaaville verkkosivulle.

Hänen mielestään ihmisten täytyisi saada kaikessa rauhassa tutustua e-aineistoihin ja löytää omat mieltymyksensä. Nyt ollaan siirtymässä paperisesta sähköiseen, mutta jälkimmäinen onkin yksi lisä kirjaston tarjoamiin kokoelmiin. Haastattelussa hänen viimeisessä lauseessaan onkin erittäin tärkeä huomio siitä, että e-aineistot eivät ole vielä kaikille asiakkaille selvää ja tunnettua:

Et mun mielestä jotenkin mä aattelin, että sallivana molempaan suuntaan. Että ei voi niinko sillai sanoa, että joo nyt paperit pois ja e-aineistot vaan, että... Että muutos vaatii aina oman aikansa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lakia-kirjastoista Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjastoissa e-aineistoina ovat e-kirjat, joita löytyykin 345 kappaletta koko Lakia -kirjastojen alueelta. Verrattuna tätä määrää koko kokoelman määrään on e-kirjojen osuus vielä minimaalisen pieni. Ihan hiljattain, syksyllä, Lapuan kaupunginkirjastossa kokoelmaan tilattiin myös kotimaisten sanomalehtien ePress e-lehtipalvelu. Kirjastossa onkin erillinen tietokone tätä lukemista varten. Tällainen elektronisen aineiston lukemisen mahdollisuus luo uudet puitteet aineistoon tutustumiselle, kun aikaisemmin niihin on voinut tutustua itsenäisesti tai henkilökunnan avustuksella.

Haastattelusta kävi ilmi, että yhteisiä sääntöjä taikka kokoelman painopistealueita ei e-kirjoihin liittyen ollut laadittu Lakia-kirjastojen alueella. Mäki-Haapojan mukaan hankittiinkin uutuusromaneita, yleistajuisia tietokirjoja ja myös mutu-tuntumalla valittiin saatavasta aineistosta e-kirjoja, valinnat painoutuivat kuitenkin mieluiten asiakaslähtöisyyden näkökulmaan. Erilaisten painopistealueiden käyttö voisi olla mielekäs ajatus e-kirjoja hankkiessa. Tällöin tiettyjen kirjastojen täytyisi keskittyä ainoastaan tietynlaisten aineistojen kohderyhmien valintaan ja hankintaan.

Suurin syy siihen, miksi erilaisia tiedostomuotoja tarvitaan, liittyy kustantajien tarjontaan kuin myös tiedostomuotojen tuottajien tarjontaan ja erilaisiin laitteisiin. Parhaimmassa tapauksessa tiedostomuodot ovat käyttöjärjestelmäriippumattomia eli ne näyttävät samanlaisilta, alkuperäisiltä, tiedostoilta avattaessa millä tahansa laitteella. Merkittävimmät eroavaisuudet PDF- ja EPUB-formaattien välillä on se, että kirjastoissa varaaminen toimii ainoastaan EPUB-muotoisiin elektronisiin kirjoihin ja selainluettavuus on tällä hetkellä toiminnassa ainoastaan tässä formaatissa. Tässä edellä mainitussa formaatissa on myös mahdollista lukea e-kirjoja mielekkäänä muotona. Eroavaisuus on myös ajallisesti siinä, että PDF-muoto on ollut saatavilla 90-luvulta saakka ja EPUB on kehitelty hieman myöhemmin, noin 2000-luvun vuosikymmenen kohdalla. Loppujen lopulta on tarjonnasta kiinni kumpaa tiedostomuotoa voi käyttää. Kyselyyn vastanneiden mukaan voisi sanoa, että molempia tarvitaan.

E-aineistoja voitiin pitää melko hyvänä kokonaisuutena, vaikka suurin osa kyselyyn vastanneista ei ollut vielä lukenut e-aineistoja tietämättömyyden tai niiden tar-

peettomuuden takia. Toisaalta lähes jokaisella (94 %) vastaajalla on laitteistojensa puolesta mahdollisuudet näiden aineistojen käyttöön. Näitä e-aineistoja myös hankitaan mieluiten kirjastosta ja yllättävän moni lukee näitä kirjoja jo suoraan selaimessa, tämän toiminnon uutuuteensa nähden. Tiedottaminen toimii parhaiten tämän kyselyn perusteella verkkosivujen ja henkilökunnan avulla. Tässä kohden täytyy ehkä kuitenkin huomioida se, että Lapuan kaupunginkirjastojen etusivulle on upotettu myös kyseisen kirjaston Facebook-sivut.

Hyvin monessa avoimessa vastauksessa, liittyen siihen miksi ei lue e-kirjoja, vastaukseksi annettiin, että ei ole koettu tarvetta näiden aineistojen lukemiseen. Tätä tarvetta voidaankin pitää kaiken edellytyksenä, josta lähdetään liikkeelle esimerkiksi tietoa etsiessä. Monet kuitenkin haluavat nähdä kirjaston monipuolisena, nykyaikaisena ja kehityksessä mukana olevana. Kyselyyn vastanneista hieman yli puolet piti e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa, juurikin kirjaston kehityksen puolesta. Selkeästi kuitenkin kaikki eivät tule omaksumaan tätä kirjojen lukemisen muotoa, eikä sen täydy olla välttämättömyys. Osa kokee tämän kirjastojen seinien ulkopuolella olevan palvelun hyödyllisempänä kuin muut.

Käytännön merkitys näistä saaduista tuloksista on se, että niitä voidaan hyödyntää Kauhavan ja Lapuan kaupunginkirjastoissa heidän haluamallaan tavalla. Tästä laajasta kysymysten joukosta löytyy varmasti jokin kohta, mihin kirjastoissa voidaan perehtyä ja jäädä pohtimaan enemmän.

6 POHDINTA

Varsinainen kyselylomake kysymyksineen muodostettiin alle viikossa, jolloin kysymysten niin sanottu hionta jäi melkoisen vähälle. Toisaalta apua olisi voinut mahdollisesti pyytää myös kirjastojen henkilökunnalta. Myös kyselyn kysymysten määrä ja muotoilu olisi voinut olla toisenlaista, koska pitkiin kyselylomakkeisiin ei ahkerasti vastata. Esimerkiksi selkeämpi jako pakollisten kysymysten ja vapaasti vastattavissa olevien kesken olisi helpottanut vastaamista. Paperisena ja Internetin puolella kyselyyn vastanneet saivat kuitenkin mahdollisimman identtiset lomakkeet, koska muun muassa Internetin puolella oli käytetty sivujen jaottelua.

Tutkimuksen alkuperäinen idea oli toteuttaa toiminnallinen opinnäytetyö e-aineistojen oppimateriaalina, mutta muuntautui työn edetessä kyselytutkimukseksi. Tämä johtui osittain siitä, että haastattelussakin kävi ilmi, ettei oppaille ole tarvetta hyvien ja jo olemassa olevien sivustojen vuoksi. Uudenlaista näkökulmaa antaa kuitenkin tiedostomuotojen ja kopiosuojauksen teorian tietous.

Heikkilä (2014, 17) huomauttaa, että kolme merkittävää kyselyjen kohdentumiseen liittyvää seikkaa ovat tutkimuksen saavutettavuus tutkittaville, tutkimuksen otokseen kuulumattomien henkilöiden estettävyys ja tutkimukseen uudelleen vastaamisen mahdottomuus.

Muun muassa juurikin kyselyn saavutettavuus nousi merkittävästi esille, koska kyselyyn vastanneiden määrä oli hyvin alhainen ihan alussa. Lapuan kaupungin kirjastossa tämä huomattiin hyvissä ajoin, jolloin vastauslomakkeet sijoitettiin lähemmäs palvelutiskiä. Kauhavan kaupungin kirjastossa nämä lomakkeet sijaittivat palvelutiskillä, vaikkakin kirjapalkinnon arvonta myös täällä olisi voinut saada enemmän vastaajia. Toisaalta otokseen kuulumattomia ei tarvinnut estää vastaamasta, koska tähän otokseen kuuluivat kaikki näiden kirjastojen asiakkaat. Asiakkaiksi koetaan myös he, jotka voivat olla ulkopaikkakuntalaisia, mutta käyttävät kyseisten kirjastojen palveluita. Tähän palvelujen käyttämiseen riittää jo pelkkä kirjastoon sisään astuminen. Tietysti vastaamisessa saattaa näkyä jonkin toisen kirjaston vaikutus, mutta neljän (4) ihmisen vastaukset sadan vastaajan joukosta ei vääristä tuloksia. Ihmisten mahdollisuuksiin vastaamasta uudestaan on korostettu kyselyn alussa siihen painotetulla lauseella. Webropol -kyselyohjelmassa tämän

eston saisi Internetin puolella vastanneille, mutta ei ollut tässä kyselyssä niin tarpeellinen juurikin edellä mainitun lauseen vuoksi.

Jatkoselvityksiä voi lähteä muodostamaan Lapuan kaupunginkirjaston ihan uutukaisen palvelun eli ePress e-lehtien käyttämisestä ja tarpeellisuudesta. Toisaalta tässäkin tutkimuksessa käy ilmi, että lehtiä ei niin paljon kirjastossa lueta, joten voiko tämä sähköisten kotimaisten sanomalehtien palvelu saada asiakkaat kuitenkin lukemaan enemmän tätä kirjaston tarjoamaa aineistoa.

LÄHTEET

- Adobe Acrobat Reader DC. 2015. [Verkkosivu]. Adobe Systems Incorporated. [Viitattu 22.6.2015]. Saatavana: <https://acrobat.adobe.com/fi/fi/products/pdf-reader.html>
- Agnew, G. 2008. Digital rights management: A librarian's guide to technology and practise. Oxford, UK: Chandos publishing.
- Antikainen, H & Tuuliniemi, A. (toim.) 2013. Ebooks for public libraries: Sähkökirjoja yleisiin kirjastoihin. Saatavana: http://virtual.vtt.fi/virtual/nextmedia/Deliverables-2012/D1.3.1.5_eReading_eBooks%20for%20public%20libraries_Sahkokirjoja%20yleisiin%20kirjastoihin.pdf
- Browne, G. 2012. IDPF, ePub and ebook indexes. [Verkkojulkaisu] Indexer 30 (3), 159–160. [Viitattu 13.3.2015]. Saatavana Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöikeuden.
- Buse, J. W. 2014. EPUB from the Ground Up: A Hands-on Guide to EPUB 2 and EPUB 3. [New York]: McGraw-Hill Education.
- Castro, E. 2011. EPUB Straight to the Point: Creating ebooks for the Apple iPad and other ereaders. [California]: Peachpit Press.
- Dandenell, M & Wetterström, A. 2001. Acrobat ja PDF-käsikirja. [Helsinki]: Schildts Kustannus.
- Doucette, J & Lewontin, A. 2012. Selecting e-books. In: R. Kaplan (ed). Building and managing e-book collections : a how-to-do-it manual for librarians, number 184. Chicago, IL: Neal-Schuman, 51–74.
- Ellibs kirjaston Facebook-sivu. 5.11.2015. [Verkkosivu]. Facebook. [Viitattu 15.11.2015]. Saatavana: <https://www.facebook.com/Ellibskirjasto/>
- Etelä-Pohjanmaa - Jotakin parempaa. 2014. Kulttuuristrategia 2015–2020. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto. Julkaisu A:50.
- FinELib-palveluyksikkö. 2015. Kertomus FinELib-konsortion toiminnasta vuonna 2014: FinELib - paras e-aineistojen saatavuus Suomelle. [Verkkojulkaisu] Helsinki: Kansalliskirjasto. Raportteja selvityksiä 2/2015. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1455-6>
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. uud. p. [Helsinki]:Edita Publishing Oy.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.
- Hurme, M. 2014. E-aineisto Melindassa. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 20.10.2015].
Saatavana:
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/95787/2603_Hurme.pdf?sequence=2
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111.
- Keränen, V & Lamberg, N & Penttinen, J. 2006. Web-julkaiseminen & multimedia. [Jyväskylä]: Docendo.
- Korvenoja, A. 7.7.2014. Leia Media kehitti ekologisen e-paperin [Verkkosivu] [Viitattu 20.4.2015] Saatavana: <http://www.goodnewsfinland.fi/arkisto/uutiset/leia-media-kehitti-ekologisen-e-paperin/>
- Kutis, R. 2014. Digital rights management systems vs. users' privacy. Oisterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Lalla, N. 2012. E-book publishing – The view from the library. In: R. Kaplan (ed). Building and managing e-book collections : a how-to-do-it manual for librarians, number 184. Chicago, IL : Neal-Schuman, 23-34.
- Lindberg, P. 2015. Muutosjohtamista vai muutoksen tekemistä? Teoksessa: J. Relander & J. Saarti (toim.) Kirjaston kuolema. Helsinki: Avain, 27–41.
- LM Tietopalvelut Oy. Ei päiväystä. EMagz - kotimaisten aikakaus- ja ammattilehtien verkkopalvelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.11.2015]. Saatavana:
<http://www.lminfo.fi/palvelut/kaikki-palvelut-ja-tuotteet/emagz-kotimaisten-aikakaus-ja-ammattilehtien-verkkopalvelu/>
- LM Tietopalvelut Oy. Ei päiväystä. ePress - kotimaisten sanomalehtien verkkopalvelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.11.2015]. Saatavana:
<http://www.lminfo.fi/palvelut/kaikki-palvelut-ja-tuotteet/epress/>
- Mäki-Haapoja, M. 2015a. Kirjastonhoitaja. Lapuan kaupunginkirjasto. Haastattelu 27.5.2015.
- Mäki-Haapoja, M. < xxx.xxx@xxx.fi > 2015b. Kirjastonhoitaja. Lapuan kaupunginkirjasto. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. 27.5.2015.
- Ojala, M. 2009. Sananen yleisten kirjastojen roolista Internetissä. Teoksessa: K. Hyphen. (toim.). Kirjasto 2010: lukijat, tekstit ja verkko. Helsinki: BTJ, 125–152.

- Paavonheimo, J. 2006. Digitaalisen ja painetun rajalla: kirjoituksia kirjasta, digitaalisuudesta ja kirjastosta. Helsinki: BTJ.
- Paavonheimo, J. 2009. Hurmaava joukkoitsemurha eli kannattaako e-kirjojen lukulaitteista innostua. Kirjastolehti (4), 20–21.
- Padova, T. 2011. Adobe Acrobat X PDF Bible. [New Jersey]: John Wiley & Sons.
- Palmer, M. 2011. E-books for public libraries. In: Price, K & Havergal, V (ed). E-books in libraries: A practical guide. London: Facet publishing, 71–92.
- Polanka, S. 2013. What Librarians Need to Know About EPUB3. [Verkkójulkaisu] Online Searcher 37 (4), 70–72. [Viitattu 13.3.2015]. Saatavana Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Ream, D. K. 2012. Anatomy of an EPUB e-book. [Verkkójulkaisu] Key words 20 (3), 85-106. [Viitattu 13.3.2015]. Saatavana Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Ristikartano, V. & Virrankoski, A. (toim.) 2011. Eräpäivä!: Voimasanoja kirjastosta. Helsinki: Avain.
- Saarinen, L. & Joensuu, J. & Koskimaa, R. (toim.) 2001. Kirja 2010: Kirja-alan kehitystrendit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saarti, J & Relander, J. 2015. Viisas kirjasto vai älykäs tietoverkko? Teoksessa: J. Relander & J. Saarti (toim.) Kirjaston kuolema. Helsinki: Avain, 136–138.
- Santos Silva, D. 2011. The future of digital magazine publishing. [Verkkójulkaisu] Information Services & Use 31 (3/4), 301–310. Saatavana Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Simell, T. 2013. E-kirja muuttaa maailmaa. Tietoasiantuntija (1), 6–8.
- Suomen standardisoimisliitto. 2002. Standardien tarkoitus ja käyttö. 4. p. Helsinki: Suomen standardisoimisliitto.
- Suomen yleisten kirjastojen tilastot. [Viitattu: 26.10.2015]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Verkkosivu]. Saatavana tilastohausta E-aineistot osuudesta.
- Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin -hanke 2011–2014. 14.4.2015. Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin -hanke 2011–2014. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.11.2015]. Saatavana: <http://www.kirjastot.fi/fi/ssyk>
- Tarvainen, J. 2003. Acrobat 6. [Verkkokirja] [Jyväskylä]: Docendo. [Viitattu 2.6.2015]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

Taskinen, H. 2006. Acrobat julkaisijan työvälineenä. [Jyväskylä]: Docendo.

Usein kysyttyä e-kirjoista. Ei päiväystä. Usein kysyttyä e-kirjoista. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.4.2015]. Saatavana: http://www.helmet.fi/fi-FI/Ekirjasto/Ohjeet/Usein_kysyttya_ekirjoista%2844045%29

Voutilainen, T. 2012. Oikeus tietoon: Informaatio-oikeuden perusteet. [Helsinki]: Edita.

Väestöllisiä tunnuslukuja alueittain 1990–2014. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 2.11.2015]. Saatavana: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/048_vaerak_tau_203.px/table/tableViewLayout1/?rxid=849eb9b7-30b3-4237-b0e3-b9ba6f6ad1d2

Wallgren, M. 2014. Tekijänoikeus muuttuvassa toimintaympäristössä. [Verkkokirja] Teoksessa: Inkinen, T & Löytönen, M. & Rutanen, A. (toim.) Kirja muuttuvassa tietoympäristössä. Suomen tietokirjailijat ry, 123–138. [Viitattu 8.11.2015]. Saatavana: http://www.suomentietokirjailijat.fi/@Bin/382353/kirja_169x224_final.pdf

Weck, E. 2014. E-kirjamarkkina kasvaa Suomessa jatkuvasti mutta hitaasti - mitä sitten? Tietoasiantuntija (5), 10–12.

LIITTEET

Liite 1. Kysely e-aineistoista Lapuan - ja Kauhavan kaupunginkirjastoissa

LIITE 1 Kysely e-aineistoista Lapuan - ja Kauhavan kaupunginkirjastoissa

Tämän kyselyn avulla tutkitaan kyseisten kirjastojen asiakkaiden e-aineistojen (eli e-kirjojen ja e-lehtien) tunnettavuutta ja käyttöä. Vastauksia käytetään Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan opinnäytetyöhön.

Kyselyyn voi vastata Internetissä verkkokyselynä tai kirjastossa paikan päällä lomakekyselynä. Vastaathan kuitenkin vain **kerran!**

Kyselyyn vastaaminen kestää **noin 10 minuuttia.**

Tähdellä (*) merkityt kysymykset ovat pakollisia.

Kiitos osallistumisestasi!

PERUSTIEDOT

1. Sukupuoli *

nainen mies

2. Ikä *

Alle 19

20-24

25-29

30-34

35-39

40-44

45-49

50-54

55-59

Yli 60

3. Asuinpaikka *

Kauhava Lapua

Muu, mikä? _____

4. Koulutus (korkein suorittamasi/tällä hetkellä suorittamasi) *

Peruskoulu/kansakoulu

Ammattitutkinto

Ylioppilas

Alempi korkeakoulututkinto tai opistotason tutkinto

Ylempi korkeakoulututkinto

Tohtori/lisensiaatti

E-AINEISTOT

E-aineistoilla tarkoitetaan tässä kyselyssä ainoastaan elektronisia kirjoja ja lehtiä. Kirjaston elektronisia/sähköisiä aineistoja voi ladata omalle laitteelle. Huomioithan, että osassa kysymyksistä voit valita useammankin vaihtoehdon

5. Oletko nähnyt tätä logoa? *

(kirjastot.fi)

Kyllä Ei En osaa sanoa.

6. Millainen e-aineistojen kokoelma on mielestäsi? *

Erinomainen

Hyvä

Melko hyvä

Kohtalainen

Huono

En osaa sanoa.

7. Omistatko jonkin seuraavista laitteista?

Voit valita useamman vaihtoehdon.*

Tietokone/kannettava

E-lukulaite (esimerkiksi Kindle, Sony Reader)

Tabletti (esimerkiksi iPad, Samsung)

Älypuhelin

En mitään näistä laitteista.

8. Oletko ladannut kirjaston e-kirjoja? *

Kyllä Ei

9. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ei, niin miksi et ole ladannut e-kirjoja?

10. Oletko lukenut kirjaston tarjoamia e-lehtiä? *

Kyllä Ei

11. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ei, niin miksi et ole lukenut e-lehtiä?

12. Kuinka usein lainaat e-aineistoja kirjastosta? *

Päivittäin

Viikoittain

Muutaman kerran kuussa

Muutaman kerran vuodessa

Harvemmin

Ei koskaan

**13. Millä olet lukenut e-aineistoja?
Voit valita useamman vaihtoehdon.***

Verkkoselaimella/tietokoneella

E-lukulaitteella (esimerkiksi Kindle, Sony Reader)

Tabletilla (esimerkiksi iPad, Samsung)

Älypuhelimella

Muulla, millä? _____

En ole lukenut e-aineistoja.

**14. Jos luet e-kirjoja, niin mistä ne hankit?
Voit valita useamman vaihtoehdon.**

Kirjastosta

Kotimaisesta verkkokirjakaupasta (esimerkiksi Elisa)

Ulkomaisesta verkkokirjakaupasta (esimerkiksi Amazon)

Sovelluskaupasta (esimerkiksi App Store)

Muualta, mistä? _____

15. Jos luet e-kirjoja, niin oletko tutustunut vapaasti luettavissa oleviin e-kirjoihin Internetissä?

Kyllä Ei

**16. Jos luet e-kirjoja, niin millä lukuohjelmalla?
Voit valita useamman vaihtoehdon.**

Bluefire Reader

Adobe Digital Editions

Overdrive Media Console

iBooks

Luen suoraan selaimessa.

Jokin muu, mikä? _____

En osaa sanoa.

**17. Millä kielellä yleensä luet e-kirjoja?
Voit valita useamman vaihtoehdon.**

Englanti

Ruotsi

Suomi

Muu, mikä? _____

**18. Miten saat tietoa kirjaston e-aineistoista?
Voit valita useamman vaihtoehdon.***

Henkilökunnalta

Verkkosivuilta

Facebook-sivuilta

Ilmoitustaululta tai mainoslehtisistä

Lukemalla lehdestä

Lähipiirini ihmisiltä

Tämän kyselyn aikana.

**19. Minkälaisia kirjaston e-kirjoja lainaisit?
Voit valita useamman vaihtoehdon.***

Kaunokirjallisuus (esimerkiksi romaanit, novellit, sarjakuvat)

Tietokirjallisuus (esimerkiksi historia, talous, terveys)

Muu, mikä? _____

20. Millä kielellä haluaisit lukea e-kirjoja? *

Voit valita useamman vaihtoehdon.

Englanti

Ruotsi

Suomi

Muu, mikä? _____

21. Mikä formaatti on mielestäsi e-kirjojen lukemiseen mieluisin? *

PDF (kirjan sivuja selataan ylhäältä alaspäin)

EPUB (kirjan sivuja selataan vasemmalta oikealle)

Muu, mikä? _____

22. Pidätkö e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa? *

Kyllä Ei En osaa sanoa

23. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, niin miksi pidät e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa?

24. Jos taas vastasit edelliseen kysymykseen ei, niin miksi et pidä e-aineistoja tärkeänä osana kirjastoa?

25. Vapaa sana
